

Διπλωματική Εργασία

Εκθεσιακή Πρακτική: Από την ιδέα στην υλοποίηση. Δίκτυα, Συνεργασίες, Τεχνολογία μέσα από το πρίσμα της Θεωρίας Δραστηριότητας

Ελένη Μπάκου
AM: 4114M009

Μάιος 2016

Πάντειο Πανεπιστήμιο
Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού
ΜΠΣ στην «Πολιτιστική Διαχείριση»

Εκθεσιακή Πρακτική: Από την ιδέα στην υλοποίηση.
Δίκτυα, Συνεργασίες, Τεχνολογία μέσα από το πρίσμα της
Θεωρίας Δραστηριότητας

Επιβλέπων Καθηγητής

Ιωάννης Σκαπέλος

Τριμελής Επιτροπή

Ιωάννης Σκαπέλος – Αναπληρωτής Καθηγητής

Ανδρομάχη Γκαζή – Επίκουρη Καθηγήτρια

Μάρθα Μιχαηλίδου – Επίκουρη Καθηγήτρια

* Η εικόνα του εξωφύλλου: Μάρκος Ζουριδάκης (2015) – η εικόνα της αφίσας της έκθεσης «Ημείς, οί τοῦ μέτρου καὶ τοῦ διαβήτου χειρισταί».

Ευχαριστίες

Θα ήθελα σε αυτό το σημείο να ευχαριστήσω τους ανθρώπους που μου στάθηκαν και με στήριξαν καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας.

Ευχαριστώ ιδιαιτέρως τους ανθρώπους οι οποίοι δέχτηκαν να τους πάρω συνέντευξη και αφιέρωσαν το χρόνο τους για να με βοηθήσουν στην έρευνά μου.

Οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στον φίλο και την οικογένειά μου που με ανέχτηκαν και με την αγάπη τους με βοήθησαν να συνεχίσω.

Δεν θα μπορούσαν να μην ευχαριστήσω τους παλιούς μου φίλους αλλά και τις νέες φίλες – Alsena Kokalari, Δήμητρα Μουστάκα, Έλλη Παπαγρηγορίου και Μαριάντζελα Δημάκη – με τις οποίες περάσαμε όμορφες στιγμές κατά τη διάρκεια του μεταπτυχιακού και ήταν το αποκούμπι μου και σε αυτή τη δύσκολη περίοδο μέχρι την παράδοση της διπλωματικής.

Α' Μέρος

Εισαγωγή

1. Θεωρητική επισκόπηση

1.1. Μουσεία και Εκθέσεις Επιστημών και Τεχνολογίας

1.1.2 Η περίπτωση της Ελλάδας

1.1.3 Δομή-Λειτουργία-Στόχοι

1.1.4 «Οι επαγγελματίες των μουσείων»

1.1.5 Οργάνωση

1.1.6 Εκθεσιακή πρακτική

1.1.7 Νέες Τεχνολογίες

1.1.8 Δίκτυα Συνεργασίας

1.2. Η Θεωρία Δραστηριότητας

1.2.1 Ιστορική εξέλιξη και ενσωμάτωση

1.2.2 Στάδια Εξέλιξης

1.2.3 Οι αρχές

1.3. Θεωρία δραστηριότητας στο εργασιακό συγκείμενο

1.4. Το ερευνητικό ερώτημα

1.4.1. Μεθοδολογία

1.4.2. Η ποιοτική έρευνα

1.4.3. Οι Φορείς

1.4.4 Οι άνθρωποι

Β' Μέρος

2. Η έρευνα

2.1. Οι Οργανισμοί: Δομή, Λειτουργία, Στόχοι

2.1.1 Δομή – Λειτουργία – Στόχοι

2.1.2. Δίκτυα επικοινωνίας και συνεργασίας των οργανισμών

2.2. Τα παρασκήνια των εκθέσεων

2.2.1 Δίκτυα συνεργασίας στο επίπεδο της έκθεσης

2.2.2. Τεχνολογία στην καθημερινότητα

2.2.3 Τα προβλήματα ως αντιφάσεις του συστήματος

3. Συμπεράσματα

Α' Μέρος

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία έχει χωριστεί σε δυο μέρη. Στο πρώτο μέρος γίνεται παρουσίαση του θεωρητικού πλαισίου και τη μεθοδολογική προσέγγιση με βάση την οποία θα αναλυθούν τα ευρήματα της έρευνας την οποία πραγματοποιήσα. Στο δεύτερο μέρος θα γίνει παράθεση των ευρημάτων της έρευνας και ανάπτυξη των συμπερασμάτων.

Στην πρώτη ενότητα θα γίνει μια μικρή επισκόπηση της εξέλιξης των μουσείων Επιστημών και Τεχνολογίας, των εκθέσεων όπως αυτές πραγματοποιούνται σήμερα. Θα γίνει αναφορά στον τρόπο με τον οποίο έχουν διαμορφωθεί στην Ελλάδα, με βάση τη δομή, τους στόχους τους και την λειτουργία τους όπως επίσης και τον τρόπο με τον οποίο έχει διαμορφωθεί ο επαγγελματικός χώρος στα μουσεία.

Θα γίνει επίσης επισκόπηση του ρόλου των νέων τεχνολογιών καθώς και των δικτύων συνεργασίας τόσο σε επίπεδο οργανισμού όσο και σε επίπεδο ανθρώπων στο περιβάλλον του οργανισμού.

Στην ενότητα 1.2, θα γίνει αναφορά στην ιστορική εξέλιξη της Πολιτισμικής-Ιστορικής Θεωρίας της Δραστηριότητας – με βάση την οποία τα υποκείμενα δρουν καθοριζόμενα από στόχους και οι δράσεις τους διαμεσολαβούνται από πολιτισμικά εργαλεία – τα στάδια της ανάπτυξής της όπως επίσης, τις αρχές που την διατρέχουν και το πώς αυτή ενσωματώνεται στο εργασιακό περιβάλλον.

Στην ενότητα 1.4 θα γίνει αναφορά στο πεδίο το οποίο θα διερευνηθεί καθώς και τα μεθοδολογικά εργαλεία που αξιοποιήθηκαν για την οργάνωση της έρευνας και την διεξαγωγή συμπερασμάτων.

Στην ενότητα 2., θα γίνει παρουσίαση των φορέων και των ανθρώπων οι οποίοι μελετήθηκαν στο πλαίσιο των δικτύων και των σχέσεων που δημιουργήθηκαν. Επίσης θα εξεταστεί και ο ρόλος της τεχνολογίας ως διαμεσολαβητικού πολιτισμικού εργαλείου, αλλά και οι ‘αντιφάσεις’ που παρουσιάζουν αυτά τα παραπάνω δίκτυα.

Τέλος στην ενότητα 3 θα γίνει σύνοψη των ευρημάτων και των περιορισμών της έρευνας.

1. Θεωρητική επισκόπηση

1.1. Μουσεία και Εκθέσεις Επιστημών και Τεχνολογίας

Η συλλογή αντικειμένων αποτελούσε μια μάλλον συνηθισμένη πρακτική της ανθρώπινης ύπαρξης και όπως αναφέρει η Macdonald (2006:81) πολλές φορές αντιμετωπίζεται ως βασική ή ακόμη και εγγενής ανάγκη που όμως, όταν γίνεται αντιληπτή ως τέτοια, δεν γίνεται εφικτή η αιτιολόγηση της φύσης των κινήτρων πίσω από την διαδικασία συλλογής και δεν διαχωρίζονται τα διαφορετικά είδη συλλογής και συσσώρευσης αντικειμένων¹. Μια τέτοια σκοπιά φυσικοποιεί τα Μουσεία και τα υποβιβάζει σε αναπόφευκτη έκφραση της έμφυτης ανάγκης, παρά προσπαθεί να κατανοήσει τον τρόπο με τον οποίο εκδηλώνονται και ανθίζουν στα διάφορα ιστορικά και πολιτισμικά πλαίσια. Παρόλο που οι πρακτικές αυτές παρατηρούνται από την αρχαιότητα, κατά την Αναγέννηση σημειώνεται ιδιαίτερη άνθιση και συστηματικότητα από εύπορες ομάδες της τότε κοινωνικής και οικονομικής ελίτ. Η ραγδαία ανάπτυξη του εμπορίου, του τραπεζικού συστήματος αλλά και στις επιστήμες και τις τέχνες οδήγησε σε μια μετατόπιση από τις πνευματικές αξίες της προηγούμενης περιόδου σε πιο υλιστικές.

Για τις οικονομικές ελίτ η συλλογή αντικειμένων μεγάλης αξίας και η συγκέντρωσή τους σε περίτεχνους χώρους σηματοδοτούσε την εδραίωση της ανωτερότητας και της υπεροχής τους σε έναν νέο πλέον τομέα, αυτόνομο, ανεξάρτητο από το εμπόριο και τα δίκτυα επικοινωνιών (Hooper-Greenhill (1992:24). Ο Οίκος των Μεδίκων, οικοδομώντας το νέο παλάτι του έκανε χρήση των αρχιτεκτονικών τάσεων της εποχής δημιουργώντας μια νέα «τεχνολογία του χώρου» (ο.π. 24) μέσω της οποίας θα ενισχυόταν το κύρος του. Θεωρείται ο πρόδρομος των 'cabinet de curiosités' ή 'Wunderkammer' πιθανότατα υπό το πρίσμα της δομής χώρων οι οποίοι κοσμούνταν με σημαντικής αξίας αντικείμενα. Τα ατάκτως ερριμμένα εκθέματα που τοποθετούνται ωστόσο σε αυτούς τους «θαλάμους θαυμάτων» αποτελούν "θησαυρούς" αποκτημένους από υπερπόντια εξερευνητικά ταξίδια, αντικείμενα άγνωστα μέχρι τότε στους Ευρωπαίους. Οι «θάλαμοι των θαυμάτων» δομούνταν πάνω στις αρχές της σπανιότητας και της

¹ Η Macdonald (2006: 81-97) αναλύει εκτενώς τις διαφοροποιήσεις που υπάρχουν από τις διαφορετικές πρακτικές συλλογής και συσσώρευσης δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στο κοινωνικό και πολιτισμικό συγκείμενο.

πρωτοπορίας ως μια ανάγκη συλλογής της υπερπληθώρας εμπειρικών αντικειμένων που παρατηρείται κυρίως κατά την Αναγέννηση, είναι ένα είδος 'μουσείων' φυσικής ιστορίας τα οποία είχαν επικεντρώσει ιδιαίτερα στην συλλογή αντικειμένων για επίδειξη πλούτου και κύρους - αντικειμένων που αποτελούσαν επιστημονικά θαύματα (Pedretti 2008:2).

Όπως άλλωστε αναφέρει ο Eco (1988:35):

«Το μουσείο δημιουργεί φετίχ. Το αντικείμενο, από τη στιγμή που μπήκε στο μουσείο, προωθείται σε μαγικό φετίχ, υποχρεωτικά θαυμαστό αγαθό, του οποίου υπογραμμίζεται η οικονομική δύναμη και γύρω από αυτό δημιουργείται ένα 'φωτοστέφανο' ιερότητας. [...] Το αγαθό δεν απολαμβάνεται για εκείνο που εξέφραζε και εκφράζει αλλά για το γεγονός ότι παίρνει ή πήρε κοινωνικά την ετικέτα ως πολύτιμο.»

Αν και βιβλιογραφικά τα πρώτα 'μουσεία φυσικής ιστορίας' δεν διαχωρίζονται από τα 'μουσεία επιστημών και τεχνολογίας' ως αποθετήρια για την προστασία και επίδειξη συλλογών οι οποίες είναι σχετικές με τις φυσικές επιστήμες και την τεχνολογία² το γενικότερο πνεύμα της περιόδου και το ενδιαφέρον για την έρευνα και τις ανακαλύψεις διαφοροποιούν σημαντικά τα μεν από τα δε. Σημαντικό ρόλο για την εποχή έπαιξε ο έντονος εμπειρισμός του F. Bacon και η επαγωγική του μέθοδος, ως μέθοδος επιστημονικής γνώσης, που βασίζεται στη συλλογή της εμπειρίας, μέσω της παρατήρησης, ως τη βάση για την κατάκτηση της αλήθειας. Πέραν τούτου, η Επιστημονική Επανάσταση, με τις καινοτομίες στην Φυσική, την Αστρονομία, την Ανατομία κλπ. και την ανακάλυψη νέων επιστημονικών οργάνων και λίγο αργότερα την εισαγωγή της πειραματικής διαδικασίας ως επιστημονικής μεθόδου σε συνδυασμό με την ίδρυση των επιστημονικών εταιρειών δημιούργησε την ανάγκη για συγκρότηση της επιστημονικής γνώσης³.

² Ο Bedini στο άρθρο του «Η εξέλιξη των Μουσείων Επιστημών» παραθέτει λεπτομερή κατάλογο αυτών και εντοπίζει τα ίχνη τους στον 14^ο αι. στην συλλογή του Galeazzo Visconti στην οποία ενδεικτικά περιλαμβάνονται αντικείμενα όπως ο αστρολάβος, επίγειες και ουράνιες σφαίρες, χειρόγραφα κ.α. Ακόμη περισσότερο μετά το τέλος του 15^{ου}

³ Η Hooper-Greenhill (2006: 134-5) αναφέρει πως, ενώ η αναγεννησιακή γνώση είχε την βάση της στην αναζήτηση των ομοιοτήτων σε αντίθεση με την νέα μορφή γνώσης που είχε σαν βάση την αναζήτηση των αντιθέσεων με βάση έναν κοινό παρονομαστή, όπου η σύγκριση μπορεί να στοχεύει στην απόλυτη βεβαιότητα και παράλληλα να καθορίζει τόσο την ταυτότητα όσο και την διαφοροποίηση, όλα αυτά θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε ένα νέο είδος ταξινόμησης.

Η μεγάλη στροφή προς τις επιστήμες του 16^{ου} και 17^{ου} αι. όπως επίσης και η ίδρυση Ακαδημιών έδωσαν το έναυσμα για την ίδρυση μουσείων τα οποία στεγάζονταν σε ακαδημαϊκά ιδρύματα.

Τα πρώτα πανεπιστημιακά μουσεία με την σύγχρονη έννοια ιδρύθηκαν κατά το τέλος του 17^{ου} αι.. Το πρώτο πανεπιστημιακό μουσείο ήταν το Ashmolean Museum (1683) το οποίο ανήκε και στεγαζόταν στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, εκτός από τον εκπαιδευτικό του χαρακτήρα ήταν επίσης ανοιχτό στο κοινό. Ο Bedini αναφέρει για την αυτήν την περίοδο ανόδου των μουσείων πως *«όσο περισσότερο οι ακαδημαϊκοί εμπλέκονταν με τις συλλογές, τόσο περισσότερο ο αριθμός και η σημασία των επιστημονικών αντικειμένων και ενθυμημάτων αυξανόταν»*. Η συνεχής κατάρριψη «αληθειών» που υφίστανται μέχρι και την περίοδο αναφοράς και η μετατόπιση της από την ιδιωτική συλλογή σε προσβάσιμες προς το κοινό συλλογές οι οποίες έχουν εκπαιδευτικό χαρακτήρα και πλαισιώνονται από Πανεπιστημιακούς θεσμούς δημιουργεί ένα νέο είδος αυθεντίας. Η αυθεντία αυτή είναι προσανατολισμένη στην γνώση από την εμπειρία και την παρατήρηση.

Πραγματική άνθιση των πανεπιστημιακών και βιομηχανικών μουσείων βέβαια παρατηρείται κατά τον 18^ο αι. όπου οι εκβιομηχανιζόμενες χώρες σταδιακά αλλάζουν τη θεσμό της εκπαίδευσης σε δημόσιο προκειμένου να δημιουργήσουν μια 'ενιαία εκπαιδευτική βάση για το εργατικό δυναμικό' (Ανυφαντή 2009: 39). Το μουσείο και ο ρόλος του διευρύνεται ακόμη περισσότερο καθώς πλέον θεωρείται κατάλληλο να εκπαιδεύει τον γενικό πληθυσμό και κυρίως το εργατικό δυναμικό. Η επιστήμη και η τεχνολογία αποτελούν βασικούς πυλώνες του δυτικού κόσμου καθώς έχουμε την ανάπτυξη του εργοστασίου και της συστηματοποιημένης και μαζικοποιημένης παραγωγής. Το νέο είδους μουσείου ακολουθεί σχεδόν γραμμική αφήγηση που ωστόσο παρείχε εξειδικευμένη γνώση. Η γραμμική αυτή τάση είναι αποτέλεσμα νέων ταξινομητικών πρακτικών.

Τον 19^ο αι. είναι πια εμφανή τα αποτελέσματα της βιομηχανικής επανάστασης τα οποία σε συνδυασμό με τα νέα δίκτυα μεταφορών και επικοινωνίας αλλά και την εκβιομηχάνιση πολλών τομέων μέσω καινοτόμων ανακαλύψεων έχουν διαμορφώσει την καθημερινότητα των ανθρώπων. Λόγω των οικονομικών και πολιτικών συγκυριών αλλά και του νέου πεδίου ενδιαφέροντος παρατηρείται μεγάλη ανάπτυξη σε τεχνικά και βιομηχανικά μουσεία και σε αυτήν την φάση,

δίνεται ιδιαίτερο βάρος στην εκπαίδευση του ευρέως μη εξειδικευμένου κοινού (Macdonald 1998:11). Στις αρχές του 20^{ου} αι., οι ταχείς ρυθμοί της επιστήμης έχουν δημιουργήσει μια συνεχή εξειδίκευση της επιστημονικής γνώσης και ενώ ο βασικός στόχος εξακολουθεί να είναι η εκπαίδευση του μη εξειδικευμένου κοινού, η απόσταση που δημιουργείται μεταξύ της εξειδικευμένης επιστημονική γνώσης και του κοινού την τοποθετεί σε μια θέση απλησίαστης αυθεντίας (Macdonald 1998:11). Η πεποίθηση ότι η επιστήμη μας φέρνει κοντά στην αλήθεια πίσω από τον φυσικό κόσμο και πως είναι επιφορτισμένη με την απόδειξη της δημιουργήσε την έννοια του επιστήμονα – θεού⁴ τα επιτεύγματα του οποίου θα στεγάζονται στο μουσείο – ‘νά’ με τέτοιο τρόπο ώστε να επιβεβαιώνεται η επιστημονική εγκυρότητα.

Από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και έπειτα παρόλο που παρατηρείται μια φθίνουσα πορεία στον ρόλο της επιστήμης και ταυτόχρονα με την μετατόπιση του ενδιαφέροντος από το αντικείμενο στις ιδέες, σταδιακά δημιουργείται μια νέα μουσειολογική τάση που δίνει έμφαση στη διάδραση του επισκέπτη με το αντικείμενο. Η νέα τάση θέλει το μουσείο να *«καταστήσει την επιστημονική γνώση οικεία μέσω της αλληλεπίδρασης και της άμεσης εμπειρίας»* (Ανυφαντή 2009:38)⁵.

Τέλος, η νέα τάση δίνει έμφαση στην έννοια του «επιστημονικού κέντρου» το οποίο έχει διαφορετική στρατηγική από εκείνη του «μουσείου» και έχουν επικεντρώσει σε πιο σχετικές επιστημονικές αρχές. Το πρώτο επιστημονικό κέντρο το οποίο είχε στόχο την εξερεύνηση τέτοιων επιστημονικών αρχών μέσω διαδραστικών εκθέσεων ήταν το Exploratorium, που αποτελεί το πρώτο σύγχρονο επιστημονικό κέντρο.

⁴ Ανακαλύψεις όπως η ατομική βόμβα μόνο ενισχυτικά μπορούσαν να λειτουργήσουν προς αυτήν την πεποίθηση.

⁵ Η εισαγωγή νέων παιδαγωγικών μεθόδων, οι προσπάθειες ανασυγκρότησης μετά από δυο καταστροφικούς πολέμους, η συστηματικότερη μουσειολογική/μουσειογραφική πρακτική αλλά και η καθιέρωση των μουσειακών σπουδών οδήγησαν στην ταχεία ανάπτυξη και διαμόρφωση των ήδη υπάρχουσών πρακτικών και αντιλήψεων.

1.1.2 Η περίπτωση της Ελλάδας

Η ιστορία των Μουσείων Επιστημών και Τεχνολογίας στον ελλαδικό χώρο, αρχίζει μετά την σύσταση του νέου ελληνικού κράτους. Το ποσοστό των μουσείων Ε&Τ είναι πολύ μικρό κυρίως διότι είχε δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στα ιστορικά και αρχαιολογικά μουσεία λόγω της βαρύτητας που είχε δοθεί στην κλασσική Αρχαιότητα και το Βυζάντιο προκειμένου να οικοδομηθεί και να ενισχυθεί η νέα εθνική ταυτότητα. Στον τομέα των Φυσικών Επιστημών και Τεχνολογίας τα μουσεία ήταν κυρίως Πανεπιστημιακά, ενώ η ίδια τάση παρατηρείται ακόμη και μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και με ελάχιστες εξαιρέσεις φαίνεται να έχουμε αλλαγή παραδείγματος λίγο παραπάνω από δυο δεκαετίες.

Ο ρόλος των πρώτων αυτών μουσείων για τις επιστήμες και την τεχνολογία ήταν σαφέστατα εκπαιδευτικός, ωστόσο το κοινό της απεύθυνσής τους ήταν ακαδημαϊκοί και σπουδαστές. Τα πρώτα μουσεία – ιδρύματα τα οποία δεν εμπίπτουν σε κάποιον πανεπιστημιακό φορέα είναι το Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας (1964) και αργότερα το Τεχνικό Μουσείο Θεσσαλονίκης (1978) τα οποία έχουν αφενός στόχο την τεχνική και επιστημονική εκπαίδευση των νέων αφετέρου κατά την περίοδο ίδρυσής τους, αυτού του είδους η εκπαίδευση είχε στόχο ανθρώπους που ήδη ασχολούνταν με τις επιστήμες και την τεχνολογία. Τα Πανεπιστημιακά μουσεία από την άλλη πλευρά είναι και αυτά μουσεία παραδοσιακών συλλογών που είχαν στόχο την επιμόρφωση των σπουδαστών των αντίστοιχων Πανεπιστημίων στα οποία στεγάζονταν, πάνω στο αντικείμενο το οποίο πραγματεύονταν (Κολιόπουλος 2005:108-9)⁶. Συνεπώς μπορούν αν θεωρηθούν αρκετά εξειδικευμένα προς το είδος της γνώσης την οποία παρείχαν.

Από την δεκαετία του '70 και έπειτα παρατηρείται μεγάλη άνθιση των Μουσείων Επιστημών και Τεχνολογίας συγκριτικά με το προηγούμενο διάστημα⁷

⁶ «Το Πανεπιστημιακό Μουσείο, χωρίς να παραμελεί την φύλαξη και την συντήρηση των αντικειμένων του, καθώς και την κύρια αποστολή του που είναι η έρευνα και η εκπαίδευση των φοιτητών, πρέπει να αναλάβει μορφωτική δραστηριότητα που θα αποβλέπει στο να μπορεί ο επισκέπτης να ανακαλύψει νοήματα και σχέσεις μέσω των εκθεμάτων του εξακολουθώντας να διατηρεί τους τρεις πρωταρχικούς σκοπούς – τη συλλογή, τη συντήρηση και την έρευνα – και αναπτύσσοντας όλο και περισσότερους νέους στόχους του που είναι η έκθεση, η ερμηνεία και η μόρφωση».

⁷ Αυτό είναι αποτέλεσμα της εκβιομηχάνισης που παρατηρείται μετά τον Β' ΠΠ, όπου παραδοσιακές μορφές επαγγελμάτων έτειναν προς την εξαλείψης και έπρεπε να προστατευθούν και της μεγάλης βιοποικιλότητας της χώρας (Δημόπουλος και Καφετζής 2014:3).

και συν τοις άλλοις παρατηρείται μεγάλη διάχυση και στην ευρύτερη περιφέρεια. Οι Δημόπουλος και Καφετζής αναφέρουν χαρακτηριστικά πως:

«... υπάρχει πλέον, μία αρκετά αναλογική διασπορά Μουσείων στην περιφέρεια που δικαιολογείται εν μέρει και από τη λειτουργία Πανεπιστημίων σε πολλές πόλεις της Ελλάδας αλλά και από τη διαφοροποίηση των θεμάτων εξειδίκευσης των Μουσείων που καθορίζουν τον τόπο και άρα την περιφέρεια, στην οποία ιδρύονται»⁸.

(Δημόπουλος και Καφετζής 2014:3)

Σε αυτήν την κατηγορία μουσείων εμπίπτουν επίσης και οι Βοτανικοί Κήποι, τα Τεχνολογικά Πάρκα, Βιομηχανικές εγκαταστάσεις κλπ. Μια άλλη κατηγορία είναι τα μουσεία – ιδρύματα, τα οποία έχουν έναν χαρακτήρα πολιτιστικού κέντρου λόγω της φύσης των εκθεμάτων⁹. Μια άλλη μορφή «μουσείου» αποτελούν και τα ερευνητικά εργαστήρια φυσικών επιστημών των ερευνητικών κέντρων τα οποία πέραν του ότι μπορεί να στεγάζουν μόνιμες επιστημονικές εκθέσεις αποτελούν και χώρους συστηματικής διάδοσης του επιστημονικού τους έργου υποδεχόμενοι σχολεία και όχι μόνο γι' αυτόν τον λόγο (Κολιόπουλος 2005:112)¹⁰. Βέβαια, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω τις τελευταίες δεκαετίες έχει δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα και στα επιστημονικά κέντρα σε αντίθεση με τα εικονικά μουσεία φυσικών επιστημών – εικονικών τόπων διάδοσης της επιστημονικής γνώσης – που, ωστόσο, δεν σχετίζονται με κάποιο ερευνητικό κέντρο και τα οποία δεν έχουν διαδοθεί σχεδόν καθόλου¹¹. Παρόλα αυτά, προς αυτήν την κατεύθυνση τα τελευταία χρόνια γίνονται κάποια βήματα, κυρίως λόγω της συμμετοχής ερευνητών στα διάφορα συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα μέσω της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα οποία ενισχύουν αυτήν την τάση. Αυτό συμβαίνει επειδή ένα μεγάλο κομμάτι των προγραμμάτων αυτών σχετίζεται με τη συγκρότηση επιστημονικών αρχείων με τη

⁸ Αναφέρει μάλιστα πως η αντιστοιχία μουσείων στην Αττική με τις υπόλοιπες περιφέρειες είναι 3:1 πριν τη δεκαετία του '50 και 1:4 από το τέλος του '50 μέχρι και το 2000.

⁹ Χαρακτηριστικά ο Κολιόπουλος (2005:111) αναφέρει την Εθνική Εστία Επιστημών και το Ίδρυμα Ευγενίδου.

¹⁰ Τέτοια ερευνητικά κέντρα είναι το ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος, το Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών, το Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας στην Κρήτη κ.α.

¹¹ Το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα είναι το Ελληνικό Αρχείο Επιστημονικών Οργάνων (<http://www.hasi.gr/>) το οποίο αποτελεί ένα εικονικό μουσείο επιστημονικών οργάνων όπου παρατίθενται πληροφορίες και εικόνες για επιστημονικά όργανα που βρίσκονται σε όλη την Ελλάδα από το 18^ο αι. και μετά.

μορφή αποθετηρίων, τα οποία δεν εξαρτώνται από τα ιδρύματα που φιλοξενούν τα προγράμματα αυτά. Ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζεται για τα τοπικά μουσεία φυσικής ιστορίας¹² και τα οποία μπορεί να είναι είτε υπαίθρια μουσεία τα οποία αναδεικνύουν είτε την γεωλογική κληρονομιά¹³ μιας περιοχής είτε την τεχνολογική ή βιομηχανική¹⁴. Πλέον ακόμη και ολόκληροι χώροι οι οποίοι κάποτε ήταν βιοτεχνικές μονάδες ανακατασκευάζονται ως μουσεία.

Τέλος, όπως αναφέρει ο Κολιόπουλος (2005), η ελληνική πραγματικότητα έχει συμπεριλάβει τα μουσεία επιστημών και τεχνολογίας με τις διάφορες μορφές που αναφέρθηκαν παραπάνω, παρόλα αυτά, το αξιοσημείωτο είναι ότι μουσεία επιστημών και τεχνολογίας με την έννοια του μουσείου-ιδρύματος υστερούν.

1.1.3. Δομή-Λειτουργία-Στόχοι

Η ιστορική αναδρομή, η οποία έγινε στο πορηγούμενο κεφάλαιο προκειμένου να πραγματοποιηθεί μια υποτυπώδης χαρτογράφηση της εξέλιξης από τους «θαλάμους θαυμάτων» στα μουσεία με την σύγχρονη έννοια, είναι αρκετά γραμμική χωρίς, ωστόσο, να υπονοείται πως τέτοια είναι και η ιστοριογραφική τους προσέγγιση. Τα μουσεία ως θεσμός μεταλλάσσονται, διαμορφώνονται και ανασυντάσσονται με την πάροδο των χρόνων καθώς επηρεάζονται από τις πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές και πολιτισμικές τάσεις και το συγκείμενο της κάθε εποχής.

«Αν ανατρέξει κανείς στη ιστορία του θεσμού, θα διαπιστώσει επανειλημμένες αλλαγές στον ρόλο τους και τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούσαν. Πάντοτε τα μουσεία προσάρμοζαν τον χαρακτήρα τους και τη φυσιογνωμία τους με τα συμφραζόμενα, τις σχέσεις τους με την εξουσία, τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά δρώμενα.»

(Hooper-Greenhill 2006: 11)

Συνεπώς, αναφορικά με τις φάσεις αυτών των «μουσείων» ως οργανισμών παρατηρούμε τα εξής:

¹² «με περιεχόμενο σχετικό με την χλωρίδα και την πανίδα περιοχών, απολιθώματα κ.λπ.»

¹³ Ο πλούτος της βιοποικιλότητας, αλλά και της γεωλογικής κληρονομιάς δικαιολογούν τον μεγάλο πληθυσμό τέτοιων μουσείων (Δημόπουλος 2014:31)

¹⁴ Αυτό οφείλεται στην εκβιομηχάνιση και το γεγονός πως λόγω της αλλαγής της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης έκανε τα παραδοσιακά επαγγέλματα να εξαφανιστούν με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί η ανάγκη διαφύλαξης αυτής της παράδοσης (Δημόπουλος 2014:31)

α) Η πρώτη είναι εκείνη των ιδιωτικών συλλογών πολύτιμων και αξιοπερίεργων αντικειμένων – «θάλαμοι θαυμάτων». Χωροταξικά, ήταν δωμάτια τα οποία φιλοξενούσαν αντικείμενα χωρίς κάποια ταξινομητική διάσταση. Στόχο είχαν την επίδειξη της οικονομικής επιφάνειας των διαφόρων ελίτ. Απευθύνονταν σε περιορισμένο κοινό.

β) Στη δεύτερη φάση τα μουσείων επιστημών και τεχνολογίας αποκτούν δημόσιο πλέον χαρακτήρα – όπως και τα ιδρύματα που τα φιλοξενούν. Η απεύθυνσή τους αφορά ένα πιο ευρύ κοινό και ο στόχος τους είναι εκπαιδευτικός και διδακτικός. Η ταξινόμηση των συλλογών αλλά και το περιεχόμενό τους έχει θεματική προσέγγιση ανάλογα με το κοινό στο οποίο προσανατολιζόταν και πλέον χρησιμοποιούνται «αντικειμενικά» ερμηνευτικά κριτήρια.

γ) Η τρίτη φάση αναφέρεται στα επιστημονικά μουσεία μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αι.. Τα μουσεία αυτά είναι επίσης δημόσια και απευθύνονται σε μη εξειδικευμένο κοινό. Με την εισαγωγή μουσειολογικών/μουσειογραφικών ¹⁵ σπουδών το περιεχόμενο των μουσείων γίνεται πιο συγκροτημένο και τα αντικείμενα κατατάσσονται με βάση την επιστημονική νοηματοδότηση – τάση 'εξελικτικής πορείας που καταλήγει στο παρόν και κατοχυρώνει την ορθότητά του'. Ο εκπαιδευτικός χαρακτήρας διευρύνεται προς όλους. Ακόμη, υπάρχει μια συνειδητή προσπάθεια προσέλκυσης του κοινού με την εξύμνηση των επιστημονικών και των τεχνολογικών επιτευγμάτων.

δ) Τέλος, τα χαρακτηριστικά που έχουν αποκτήσει πλέον τα σύγχρονα μουσεία E&T – για πολλούς επιστημονικά κέντρα - εστιάζουν αφενός στον κοινωφελή χαρακτήρα τους, και η εκπαίδευση του ευρέως κοινού είναι ο βασικός στόχος τους, αυτό επιτυγχάνεται δημιουργώντας μια επαφή μεταξύ κοινού και αντικειμένου (hands-on exhibitions) και δομώντας μια σχέση με τον επισκέπτη. Αυτά τα μουσεία έχουν διατηρήσει τις μόνιμες εκθέσεις τους που, ωστόσο, παρουσιάζουν συγκροτημένη μουσειολογική προσέγγιση με νέες τεχνικές σχεδιασμού και ερμηνείας. Σε όλο αυτό το εγχείρημα, σημαντικό ρόλο παίζει και το προσωπικό των μουσείων που είναι εξειδικευμένο και βοηθάει στο να δομηθεί αυτή η σχέσης μουσείου και επισκέπτη (Ανυφαντή 2009:37).

¹⁵ «Η ανάπτυξη της μουσειολογίας ως επιστημονικού πεδίου σίγουρα παρέσχε ένα κοινό υπόβαθρο σε πολλές από τις αλλαγές που διαπιστώνονται στον χώρο των μουσείων διεθνώς» (Γκαζή 2004:5)

Σύμφωνα με τον Hein (1998), η επικρατούσα πλέον εκθεσιακή πρακτική είναι η κονστρουκτιβιστική θεώρηση, όπου δεν δίνεται κάποια συγκεκριμένη διαδρομή που πρέπει να ακολουθήσει ο επισκέπτης, στον οποίο παρουσιάζεται μια πληθώρα οπτικών ερεθισμάτων και τρόπων εκμάθησης. Ακόμη στους επισκέπτες δίνεται η δυνατότητα να έρθουν σε επαφή με τα αντικείμενα και τις ιδέες μέσα από σειρά δραστηριοτήτων μέσα από τις οποίες αξιοποιούν τις εμπειρίες τους και μέσα από αυτήν την διαδικασία δίνεται η δυνατότητα πειραματισμού, δημιουργίας υποθέσεων και εξαγωγής συμπερασμάτων.

Στο πλαίσιο αυτής της συνεχούς ανασυγκρότησης και επαναπροσδιορισμού στόχων και πρακτικών, το μουσείο όπως αναφέρεται και στον πιο πρόσφατο ορισμό¹⁶ του από το ICOM (Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων) είναι «ένα μη κερδοσκοπικό, μόνιμο ίδρυμα στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξής της, ανοικτό στο κοινό, που αποκτά, συντηρεί, ερευνά, επικοινωνεί, και προβάλλει για σκοπούς μελέτης, εκπαίδευσης και αναψυχής, υλικές μαρτυρίες των ανθρώπων και του πολιτισμού τους».

Ο ορισμός αυτός τίθεται επίσης υπό κριτική καθώς η ταυτότητα του μουσείου συνεχώς μεταβάλλεται, όπως μεταβάλλεται κυρίως η σχέση του με τον επισκέπτη η οποία εξελίσσεται στην προσπάθεια του μουσείου να καταστεί βιώσιμο. Η σχέση αυτή δεν μπορεί να βασίζεται σε παγιωμένες αξίες και πρακτικές μέσα σε μια κοινωνική ρευστότητα.

1.1.4 «Οι επαγγελματίες των μουσείων»

Τέλος, μέσα σε όλη αυτήν την πορεία δεν θα μπορούσε να μείνει στάσιμη η εσωτερική δομή των ιδρυμάτων αυτών, οι εργαζόμενοι σε αυτά και οι εργασιακές σχέσεις. Σύμφωνα με το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων¹⁷, ως «μουσεία» σήμερα μπορούν να χαρακτηριστούν και:

- Τα επιστημονικά κέντρα και τα Πλανητάρια,
- Οι οργανισμοί που διαθέτουν συλλογές και ζωντανά δείγματα ειδών φυτών και ζώων, βοτανικοί και ζωολογικοί κήποι, ενυδρεία κ.α.,
- Οι βιότοποι και οι εθνικοί δρυμοί,

¹⁶ Σύμφωνα με το καταστατικό τους το οποίο ασπάστηκε από την 22^η Γενική Συνέλευση της Βιέννη (24/8/2007).

¹⁷ <http://icom.museum/join-us/categories/>

- Οι διεθνείς, εθνικοί, περιφερειακοί ή τοπικοί οργανισμοί μουσείων ή δημόσιοι φορείς υπεύθυνοι για μουσεία.
- Μη Κερδοσκοπικοί Οργανισμοί ή Ιδρύματα τα οποία ασχολούνται με την συντήρηση, την έρευνα, την εκπαίδευση, την τεκμηρίωση, και άλλες δραστηριότητες σε σχέση με τα μουσεία και τη μουσειολογία.
- Τα πολιτιστικά κέντρα και διαφόρων τύπων φορείς και ιδρύματα που διευκολύνουν τη διατήρηση, τη συνέχιση και τη διαχείριση υλικών ή άυλων πόρων κληρονομιάς συμπεριλαμβανομένης της ζωντανής κληρονομιάς και της δημιουργίας ψηφιακών τεχνουργημάτων.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω γίνεται κατανοητό πως όλοι αυτοί οι οργανισμοί δεν λειτουργούν υπό το ίδιο νομικό καθεστώς, ούτε υπό το πρίσμα των διεθνών προτύπων¹⁸ για τα μουσεία, όπως επίσης διαπνέονται από διαφορετικού είδους εργασιακά καθεστώτα επίσης είναι αμφίβολο για το αν τηρούν κάποιες προδιαγραφές όσον αφορά στην εκθεσιακή πρακτική ειδικά όταν οι οργανισμοί αυτοί δεν είναι μουσεία υπό την έννοια που αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο.

1.1.5 Οργάνωση

Μέχρι πρότινος, στα μουσεία η οργάνωση των εργαζομένων ακολουθούσε ιεραρχική δομή η οποία απαριθμούσε πολλές ειδικότητες και κυρίως πολυδιάστατες. Η εναρμόνιση με τις νέες τάσεις, τις κοινωνικές απαιτήσεις και ο καθορισμός νέων στόχων έχουν αλλάξει κατά κάποιο τρόπο το καθεστώς και πλέον η ιεραρχική δομή έχει περιοριστεί κατά κύριο λόγο στις διοικητικές θέσεις ενώ στις άλλες ομάδες η δομή αυτήν υπάρχει μόνο τύποις.

Ο Griffin (1987:387) αναφέρει πως, «τα μουσεία τείνουν να λειτουργούν ως ερευνητικά κέντρα, ως αποθετήρια συλλογών, ως εκθεσιακά κέντρα ή ως εναλλακτικά σχολεία, αλλά σπάνια λειτουργούν ως ενοποιημένοι οργανισμοί επιτυχημένοι σε όλες τις παραπάνω διαδικασίες. [...] η έλλειψη επιτυχίας των μουσείων οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι οι επιφορτισμένοι με τη διαχείρισή τους

¹⁸ «Τα πρότυπα μπορεί να αφορούν τη συνολική πολιτική του οργανισμού, την καταγραφή και τεκμηρίωση των αντικειμένων, τη διαχείριση των συλλογών αλλά και την διαχείριση των εθελοντών ή τα προγράμματα προσέγγισης.»

και οι εργαζόμενοι σε αυτά δεν αναγνωρίζουν ότι το μουσείο πέρα και πάνω απ' όλα είναι ένας οργανισμός». Από την άλλη πλευρά υπάρχουν ενστάσεις όσον αφορά στην αποκλειστική χρήση του μουσείου ως οργανισμού, ενώ πιστεύεται ότι κάποιος ο οποίος είναι εκπαιδευμένος σε μουσειακή ειδικότητα με διοικητικές ικανότητες πρέπει να αναλαμβάνει τη διαχείριση του μουσείου.

«Τα μουσεία αναζητούν ηγέτες που διαθέτουν οργανωτικές, επιχειρηματικές, εμπορικές ικανότητες και ικανότητες εξεύρεσης πόρων σε συνδυασμό με βαθιά επιστημονική γνώση του αντικειμένου.»

(Ζενετού 2004:2)

Υπάρχουν, λοιπόν, τέσσερις μεγάλες κατηγορίες σύμφωνα με τις οποίες μπορούν να ομαδοποιηθούν οι εργασιακές θέσεις σε ένα μουσείο. Η πρώτη κατηγορία αφορά στις διοικητικές θέσεις (διευθυντής, οικονομικός διευθυντής κλπ.), η δεύτερη αφορά στις σχετικές με τη διαχείριση συλλογών θέσεις (επιμελητής, τεκμηριωτής, συντηρητής), η τρίτη κατηγορία αναφέρεται στις θέσεις που σχετίζονται με το έργο της επικοινωνίας (υπεύθυνος εκπαιδευτικής πολιτικής, σχεδιαστής εκθέσεων, υπεύθυνος οπτικοακουστικών μέσων) και τέλος η τέταρτη κατηγορία αναφέρεται στις θέσεις συντονισμού (υπεύθυνος αρχείου, βιβλιοθηκάριος, υπεύθυνος εκδόσεων). Η πληθώρα των θέσεων και η ποικιλία από την άλλη πλευρά εξαρτάται από τη χρηματοοικονομική δομή και το είδος του μουσείου/οργανισμού (Caulton 1998:103) ενώ οι προδιαγραφές των θέσεων δεν είναι θεσμοθετημένες ή τυποποιημένες. Μεγάλη, επίσης, σημασία έχει και το αν ο οργανισμός ή ο φορέας διαχείρισης είναι ιδιωτικός ή δημόσιος¹⁹.

1.1.6 Εκθεσιακή πρακτική

Η εκθεσιακή πρακτική, όπως αναφέρθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, έχει και αυτή με τη σειρά της υποστεί αλλαγές. Στην προσπάθεια προσαρμογής των μουσείων στις επιταγές που επέβαλε η κοινωνική, η οικονομική, η πολιτική πραγματικότητα η εξέλιξη της εκθεσιακής πρακτικής αντικατόπτριζε την εξέλιξη του οργανισμού συνολικά.

¹⁹ Σύμφωνα με τους Δημόπουλο και Καφετζή (2014:34), το είδος των φορέων που διαχειρίζονται τα Μουσεία Ε&Τ είναι στην πλειονότητά τους ιδιωτικοί φορείς (53) είτε ανήκουν στον ευρύτερο δημόσιο τομέα (34), και επιπρόσθετα, τα μουσεία που πληρούν τις προδιαγραφές σύγχρονων επιστημονικών κέντρων ανήκουν σε ιδιωτικούς φορείς.

Ο ρόλος των ανθρώπων που εργάζονται για την ανάπτυξη και την τελική μορφή της έκθεσης παίζουν καθοριστικό ρόλο στον τρόπο με τον οποίο θα επιδράσουν στη διαδικασία παραγωγής, τη μορφή και το περιεχόμενο της (Μούλιου & Μπούνια 1999:53).

Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ο αυστηρός καταμερισμός εργασίας που προκύπτει από την ιεραρχική δομή και την εξειδίκευση δεν ανταποκρίνεται απόλυτα στην σημερινή πραγματικότητα, όπου δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην ομαδική εργασία (συνεργασία διαφορετικών ειδικοτήτων), όπου περισσότεροι από ένας άνθρωποι συμμετέχουν στην διαμόρφωση της ιδέας και τελικά στην ολοκλήρωση μιας έκθεσης. Η σύγκλιση διαφορετικών θεωρητικών και επαγγελματικών καταβολών μπορεί να συντελέσει σε ένα σφαιρικό αποτέλεσμα όπου οι υποκειμενικές αξίες²⁰ δεν θα το επηρεάζουν με καθοριστικό τρόπο (Caulton 1998:110).

Παρόλο που η ανάγκη για ακαδημαϊκά καταρτισμένο προσωπικό είναι μεγαλύτερη από ποτέ, πράγμα το οποίο ευνοείται από την ανάπτυξη των μουσειακών σπουδών, οι νέες προσεγγίσεις νοηματοδότησης - όπου η «*φύση του κοινού*»²¹ πρέπει να λαμβάνεται πιο σοβαρά υπόψη (Macdonald 2002:250-1) – απαιτούν τη στελέχωση από άτομα τα οποία θα πληρούν κάποιες προδιαγραφές οι οποίες δεν επαφίενται μόνο στο ακαδημαϊκό τους υπόβαθρο. Όπως αναφέρει η Teather (1990:29), η εμπειρία στη μουσειακή εργασία μπορεί να αποκτηθεί και από την έκθεση στη μουσειακή πρακτική. Ακόμη, η Kavanagh (1999:38), σημειώνει πως «ως αποτέλεσμα της διεύρυνσης των ρόλων και των αυξημένων ευκαιριών, μέσα στα μουσεία, ο όρος “μουσειακό επάγγελμα” χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο για να δηλώσει ένα ευρύ φάσμα ασχολιών που όλες μαζί είναι αφιερωμένες στη δημιουργία μουσείων υψηλότερου επιπέδου».

Οι επαγγελματίες των μουσείων εργάζονται μαζί για να δομήσουν μια αθροιστική γνωσιακή βάση, όπου το κοινωνικό και πολιτιστικό συγκείμενο έχει μεγάλη βαρύτητα ειδικά όταν αναλογιστούμε εκθέσεις που αφορούν σε σύγχρονα

²⁰ Όπως αναφέρει ο Dean (1996:25) οι ιδέες για τις εκθέσεις δεν προκύπτουν πάντα με μεθοδικό τρόπο, αλλά συχνά κρύβουν ποικίλες προσωπικές σκοπιμότητες.

²¹ Εδώ γίνεται αναφορά στη σημασία του κοινωνικού πλαισίου και την μεταλαμπάδευση γνώσης (επιστημονικών εννοιών) που βρίσκεται εντός αυτού παρά αποκομμένη. Η Pedretti (2002:9-10) τις ονομάζει «critical exhibitions» - εκθέσεις που αναφέρονται στις επιστημονικές διαδικασίες, τη φύση των επιστημών και την επιστήμη και την τεχνολογία στο κοινωνικοπολιτιστικό τους συγκείμενο.

επιστημονικά και τεχνολογικά μέσα (Pedretti 2002:30).

1.1.7 Νέες Τεχνολογίες

Ο ρόλος της τεχνολογίας στην μουσειακή πρακτική ήταν αρκετά υποτιμημένος και η χρήση της περιοριζόταν σε πολύ βασικές εργασίες. Ενώ πλέον, χρησιμοποιούνται σε όλα τα στάδια της μουσειακής πρακτικής. Η Μπούνια²², αναγνωρίζει έξι πεδία στα οποία τα τεχνολογικά μέσα έχουν συμβάλλει καθοριστικά: α) εξασφαλίζουν ευχέρεια διαχείρισης του υλικού και ολοκληρωμένη τεκμηρίωση, β) αυξάνουν την γνώσης που παρέχεται στους επισκέπτες, γ) εξυπηρετούν πολλές κατηγορίες κοινού, δ) παρέχουν πρόσβασης σε αντικείμενα που δεν εκτίθενται, ε) δημιουργούν διαφορετικού τύπου επαφή με το κοινό – μέσω χρήσης ιστοσελίδων κλπ., ζ) λειτουργούν ως πηγές πληροφόρησης κυρίως με τη συμμετοχή σε δίκτυα τοπική, εθνικής ή παγκόσμιας εμβέλειας, η) προσφέρουν υλικό για σχολεία και εκπαιδευτικές διαδικασίες, θ) προσφέρουν γνώση με τη δημιουργία ηλεκτρονικού υλικού (CD).

Στο πεδίο της επιστήμης και τεχνολογίας, ως μέρος της έκθεσης, τα τεχνολογικά μέσα – στο πλαίσιο των διαδραστικών (hands-on) εκθέσεων και του κονστρουκτιβιστικού μοντέλου εκθέσεων που εμπλέκει τον θεατή στην εκπαιδευτική διαδικασία – έχουν λειτουργικό ρόλο δίνοντας μια διαφορετική διάσταση στην ερμηνευτική διαδικασία και την διαδικασία απόκτησης γνώσης.

Παρόλο που ο ρόλος των τεχνολογικών μέσων έχει αναλυθεί εκτενώς ως προς την σημασία τους και την διαμεσολάβητική θέση τους στην σχέση πληροφορίας-κοινού, παρόλα αυτά δεν έχει μελετηθεί ιδιαίτερα ο ρόλος της στην καθημερινή πρακτική των διαφόρων εργασιών που συντελούνται κατά την πραγματοποίηση των εκθέσεων ή εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων. Η Μπούνια ισχυρίζεται ότι, η ενασχόληση με την τεχνολογία από το προσωπικό του μουσείου θεωρείται ως δευτερεύουσα και ανατίθεται σε μη εξειδικευμένο προσωπικό, τεχνικό προσωπικό ή εξωτερικούς συνεργάτες, παρόλα αυτά, όπως θα γίνει εμφανές στο δεύτερο μέρος της εργασίας, οι περισσότεροι οργανισμοί αξιοποιούν σε ένα ευρύ φάσμα τα νέα τεχνολογικά μέσα προκειμένου να πραγματοποιούν τις εργασίες τους και να

²² Τα πολυμέσα ως ερμηνευτικά εργαλεία στα ελληνικά μουσεία: γενικές αρχές και προβληματισμοί, 8.

επιτύχουν τους στόχους τους.

Αν και η τεχνολογία ως εργαλείο, έχει μελετηθεί αρκετά, στο πλαίσιο των πολιτιστικών οργανισμών η μελέτη αυτή επικεντρώνει κυρίως στην ερμηνευτική απόδοση της πληροφορίας, ενώ δεν έχει διερευνηθεί ιδιαίτερη ως διαμεσολαβητικό εργαλείο.

Η διαμεσολάβηση είναι το μέσο με το οποίο χτίζονται οι κοινωνικοί δεσμοί μεταξύ ανθρώπων και πολιτιστικών αντικειμένων, είναι εγγενώς πολυδιάστατη, και επιτυγχάνεται με πολλά μέσα. Κάποιοι ερευνητές με την διαμεσολάβηση, η οποία πραγματοποιείται με διάφορα μέσα, περιγράφουν όλες τις πολιτιστικές δράσεις για να μειώσουν το χάσμα μεταξύ των πολιτιστικών αντικειμένων και των ανθρώπων. Κατά τον Fleury, η διαμεσολάβηση ως θεωρητική έννοια, αναφέρεται στην διάχυση στον χώρο και στον χρόνο συγκεκριμένων γλωσσικής και συμβολικής σημασίας μοτίβων με στόχο να διαμοιραστούν από συγκεκριμένη κοινότητα. (Kéfi and Pallud 2011:273)

Παρόλο που η τεχνολογία, αντιμετωπίζεται μέσα από ένα πλαίσιο αιτιοκρατίας, όπου η χρήση της μπορεί να παρέχει πολύ συγκεκριμένα αποτελέσματα, αν αντιμετωπιστεί ως εργαλείο διαμεσολάβησης, τότε εισέρχεται σε μια σφαίρα όπου η χρήση του τους βοηθάει να εξελιχθούν και να 'αποκοπούν από την ντετερμινιστική τους φύση' (Rückriem 2009:100).

1.1.8 Δίκτυα Συνεργασίας

Στην παράγραφο που ακολουθεί θα γίνει μια προσπάθεια περιγραφής των διαφόρων δικτύων συνεργασίας.

Σύμφωνα με τους Roth & Lee (2007: 200) το «δίκτυο» σχηματίζεται καθώς τα *συστήματα δραστηριότητας* χάνουν την αυτοτέλειά τους κατά τη διάρκεια ανταλλαγής οντοτήτων, συμπεριλαμβανομένων αντικειμένων, μέσων παραγωγής, ανθρώπων και ποικίλων μορφών κείμενα.

Σύμφωνα με την Θεωρία Δικτύων, τα δίκτυα είναι μια σειρά από αντικείμενα τα οποία είναι συνδεδεμένα με δεσμούς μια συνεκτικής δομής. Η δομή σύνδεσης επιτρέπει στους δρώντες να αλληλεπιδρούν, ενώ αυτή η αλληλεπίδραση συνεπάγεται την εξέλιξη των εργασιακών σχέσεων που μπορεί να είναι σταθερές, συνεργατικές ή συγκρουσιακές (Zorzy 2002:8). Οι σχέσεις μπορεί να είναι

μονοδιάστατες ή πολυδιάστατες. Μέσα από αυτές αναπαριστώνται και οι ροές, οι οποίες μπορεί να είναι κάθετες ή και οριζόντιες με διαφορετικές δυναμικές. Οι δρώντες λειτουργούν ως κόμβοι και δημιουργούν σχέσεις (δεσμούς) μεταξύ τους. Το περιβάλλον δομείται από όλους τους δρώντες που εμπλέκονται στην ατομική δράση ή τους ενδιαφέρει ο σχηματισμός κάποιου δεσμού. Έμφαση λοιπόν πρέπει να δοθεί στη σχέση μεταξύ του αυτού που δρα και του πλαισίου στο οποίο η δράση αυτή εξελίσσεται.

α) Τα δίκτυα των οργανισμών: Η Zorzy (2002:8), αναφερόμενη τους Håkansson and Snehota (1995), ισχυρίζεται ότι οι δρώντες αναπτύσσουν δίκτυα σχέσεων με στόχο να αξιοποιήσουν ο ένας τις δυνατότητες και τους πόρους του άλλου. Σε αυτό το σημείο, η γνώση η οποία δημιουργείται παίζει χαρακτηριστικό ρόλο στην διαδικασία της αμοιβαίας μάθησης. Αυτό μπορεί να σημαίνει ότι ίσως κάποιος στον οργανισμό έχει μια ιδέα για τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να υλοποιηθεί καλύτερα, ή ακόμη και η διάδραση των σχέσεων κάποιων ατόμων δημιουργεί μια κατάσταση η οποία θα πρέπει να επιλυθεί είτε μέσω κάποιας αλλαγής είτε μέσω κάποιας πρότασης. Ακόμη, μπορεί οι εξελίξεις μέσω τρίτων – ή στην κοινωνία γενικά – να επιφέρουν αλλαγές που επηρεάζουν με ποικίλους τρόπους της σχέσεις του οργανισμού και συνεπώς θα πρέπει να γίνει κάποια προσαρμογή.

Αναφορικά με τα δίκτυα και τις σχέσεις των οργανισμών συγκεκριμένα, οι Håkansson and Snehota (1995:25-28) τα περιγράφουν ως «αμοιβαία προσαρμοσμένες αλληλεπιδράσεις ανάμεσα σε δύο μέρη αμοιβαία ²³ συνδεδεμένα» και οι οποίες σχέσεις έχουν τρία βασικά χαρακτηριστικά: α) δεσμούς δραστηριότητας – τεχνικές, διοικητικές, εμπορικές ή άλλες δραστηριότητες που μπορεί να έχει ένας οργανισμός που μπορεί να συνδέονται με διαφορετικό τρόπο με εκείνες κάποιου άλλου οργανισμού, β) δεσμούς πόρων – εδώ έχουμε σύνδεση των διαφόρων πόρων (τεχνικών, υλικών, τεχνογνωσίας και άλλων άυλων) και γ) δεσμούς φορέων (actors) – αυτοί συνδέουν φορείς και επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται ο ένας τον άλλο και τον τρόπο με τον οποίο καθορίζουν τις ταυτότητές τους καθώς αλληλεπιδρούν. Σε αυτή τη διαδικασία συνεργασίας, οι σχέσεις αυτές μεταξύ των οργανισμών μπορεί είτε να τους αλληλοδιαμορφώνουν,

²³ Εδώ το “αμοιβαίος” έχει την έννοια της αμοιβαία συναφθείσας συμφωνίας”.

είτε να επηρεάζουν τον έναν από τους δυο, είτε να έχουν αντίκτυπο σε έναν τρίτο οργανισμό.

«Οι σχέσεις δημιουργούνται από διαδικασίες αλληλεπίδρασης. Οι δράσεις και οι αντιδράσεις εκτελούνται από διαφορετικούς δρώντες. Οι αλλαγές στοχεύουν στο να σταθεροποιηθούν ή να μεταβληθούν τα δίκτυα είναι πάντα ζήτημα δυο ή παραπάνω δραστών οι οποίοι εργάζονται μαζί είτε μαζί με άλλους είτε εναντίον τους. [...] Έτσι οι αλληλεπιδράσεις οδηγούν σε κοινές δράσεις οι οποίες διαμορφώνουν τη δομή των δικτύων εργασίας και δημιουργούν αλληλοσυνδεδεμένες σχέσεις και οδηγούς σε συζεύξεις, σχέσεις και δεσμούς.»

(Håkansson and Snehota 1995:273).

Τέλος η Pedretti (2002:19), θεωρεί πως η μετατόπιση της ταυτότητας των ιδρυμάτων [...] και η εδραίωση γόνιμων συνεργασιών μεταξύ διαφορετικών θεσμών συμβάλλει στην τροποποίηση των στόχων στο περιβάλλον άτυπης επιστημονικής μάθησης.

β) Τα δίκτυα των ανθρώπων. Σχετικά με τα δίκτυα που δημιουργούν οι ίδιοι οι εργαζόμενοι με τον οργανισμό αλλά και μεταξύ τους, έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερα το θεωρητικό πλαίσιο το οποίο περιστρέφεται κυρίως γύρω από την θεωρία του Δρώντος-Δικτύου (Actor-Network Theory), η οποία έχει την βάση της στον Latour, και επιχειρεί να εξηγήσει της κοινωνικές δομές²⁴, όχι μέσα από την έννοια του 'κοινωνικού', αλλά μέσα από τα δίκτυα και της συνδέσεις του ανθρώπινου παράγοντα, τις τεχνολογίες και τα αντικείμενα.

Η θεωρία Δρώντος-Δικτύου απορρίπτεται από τους πιο σύγχρονους ως ντετερμινιστική, ωστόσο στη βάση αυτής έχουν αναπτυχθεί θεωρίες όπως η Πολιτισμική-Ιστορική Θεωρία της Δραστηριότητας, η οποία αντιμετωπίζει τους ανθρώπους ως κοινωνικά υποκείμενα, των οποίων οι πράξεις διαμεσολαβούνται από πολιτιστικά κατασκευασμένα αντικείμενα για την επίτευξη ενός στόχου (Roth & Lee 2007:187).

²⁴ Σε αντίθεση με την προσέγγιση του Latour, ο οποίος θεωρεί τους ανθρώπους και την τεχνολογία δρώντες οι οποίοι συνδέονται και διαμορφώνουν δίκτυα, εδώ η τεχνολογία έχει τον ρόλο διαμεσολαβητή.

1.2. Η Θεωρία Δραστηριότητας

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί θα γίνει επισκόπηση της ανάπτυξης και εξέλιξης της θεωρίας δραστηριότητας, τα στάδια που ακολούθησε και την ενσωμάτωσή της από διάφορα επιστημονικά πεδία καθώς και τον τρόπο που θα επιχειρήσω να την αξιοποιήσω στο μουσειακό συγκείμενο.

1.2.1 Ιστορική εξέλιξη και ενσωμάτωση

«Μια δραστηριότητα συνειδητοποιείται μέσα από στέρεες πράξεις, οι οποίες κατευθύνονται προς κάποιους στόχους οι οποίοι δομούνται από άτομα· στην πολιτισμική-ιστορική θεωρία της δραστηριότητας, οι πράξεις και οι στόχοι τους οποίους πραγματώνουν είναι τα κύρια χαρακτηριστικά στην ανθρώπινη συνείδηση κατά τη διάρκεια ενεργού δέσμευσης με τον κόσμο.»

(Roth & Lee 2007: 200)

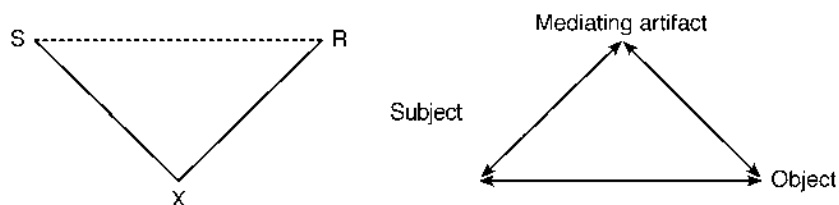
Η «θεωρία δραστηριότητας» (activity theory) είναι μια διεπιστημονική προσέγγιση η οποία προέρχεται από την πολιτιστική-ιστορική ψυχολογία που αναπτύχθηκε από τον L. Vygotsky, τον A. Leont' ev και τον A. Luria και εισήχθη μεταξύ των δεκαετιών του '20 και του '30 στη Σοβιετική Ένωση. Η θεωρία αυτή έχει τις βάσεις της στον φιλοσοφικό ρεύμα του διαλεκτικού υλισμού το οποίο αναπτύχθηκε ιδιαίτερα στην Σοβιετική Ένωση από την δεκαετία του '30 και έπειτα. Ο Engeström (1999) αναφέρει στο προλογικό σημείωμα πως η θεωρία δραστηριότητας παίρνει ένα συλλογικό σύστημα δραστηριότητας, το οποίο είναι στοχο-κεντρικό και διαμεσολαβείται από τεχνουργήματα (εργαλεία), ως μονάδα ανάλυσης και με αυτόν τον τρόπο γεφυρώνει το χάσμα μεταξύ του υποκειμένου και της κοινωνικής δομής. Η θεωρία δραστηριότητας αξιοποιείται ιδιαίτερα σε διάφορους τομείς έρευνας σχετικούς με την εκμάθηση, την διδασκαλία και την αλληλεπίδραση ανθρώπου-υπολογιστή(HCI).

Από τη δεκαετία του '50 και έπειτα, η θεωρία δραστηριότητας παρουσίασε ιδιαίτερη άνθιση στους τομείς της ψυχολογίας του παιχνιδιού (διασκέδασης), της μάθησης, τη γνώση και την ανάπτυξη των παιδιών. Αν και αυτοί οι τομείς εξακολουθούν να την αξιοποιούν σε μεγάλο βαθμό η θεωρία δραστηριότητας πλέον δοκιμάζεται και σε άλλα πεδία, όπως εκείνα της ανάπτυξης των εργασιακών

δραστηριοτήτων, της εφαρμογής νέων πολιτιστικών εργαλείων όπως των Τεχνολογιών της Πληροφορικής κλπ.

Σε προηγούμενες περιόδους, οι κοινωνικές και συμπεριφορικές επιστήμες είχαν ενστερνιστεί ένα σχήμα όπου οι κοινωνικές και οικονομικές δομές είναι πέρα από λειτουργούν σε μια σφαίρα ανεξαρτησίας από τον ανθρώπινο παράγοντα, μέσα σε αυτή τη σφαίρα φαίνονται να είναι αυτάρκεις, σταθερές και δυναμικές. Το άτομο μπορεί να ειπωθεί ως ένα δρων υποκείμενο το οποίο μαθαίνει και εξελίσσεται αλλά με κάποιο τρόπο οι πράξεις του δεν έχουν κάποιον αντίκτυπο στις περιβάλλουσες δομές (Σταμούλης και Πλακίτση 2011:116). Αυτό το μοντέλο δεν είναι ικανό να εξηγήσει τις σημερινές κοινωνικές μεταμορφώσεις με αποτέλεσμα να δημιουργούνται τεράστια θεωρητικά κενά και άλματα τα οποία επιχειρεί να καλύψει η διαλεκτική θεωρία της δραστηριότητας.

Σημαντικό είναι επίσης να σημειωθεί ότι, στις πρώτες μορφές της *θεωρίας δραστηριότητας*, η πράξη που καθορίζεται από κάποιο στόχο (object) διαμεσολαβούνταν από πολιτιστικά εργαλεία και σύμβολα, ενώ η διαμεσολάβηση από άλλους ανθρώπους και κοινωνικές σχέσεις δεν ήταν ενσωματωμένη στο τριγωνικό μοντέλο (Engeström 1999:4).

Σχήμα 1. Το τριγωνικό μοντέλο του Vygotsky (όπου S=Stimulus, R=Response) και η κοινή ανασύνθεσή του.

Τα τεχνουργήματα (εργαλεία) αυτά, στην ανάλυση του Vygotsky, δεν είναι κατ' αποκλειστικότητα υλικά, μπορεί επίσης να είναι και νοητικά, όπως για παράδειγμα η γλώσσα, οι επιστημονικές μέθοδοι κλπ.. Αργότερα ο Leont'ev (1978:65) κάνει μια πολύ σημαντική διάκριση μεταξύ των πράξεων, των διαδικασιών και της δραστηριότητας. Όπου οι πράξεις, είναι συνειδητές, κατευθύνονται από έναν στόχο και διαμεσολαβούνται από τα εργαλεία, ενώ οι διαδικασίες είναι μηχανικές και

συνεπώς μη συνειδητές. Τέλος, η δραστηριότητα²⁵ αποτελεί το σύνολο των πράξεων και των διαδικασιών. Έτσι μια δραστηριότητα μπορεί να συντίθεται από μια σειρά βημάτων τα οποία δεν συνδέονται άμεσα με το κίνητρο ακόμη και αν το σύνολό τους οδηγεί στην επίτευξη του (Nardi 2006:62).

Τη συνολική πορεία της *θεωρίας δραστηριότητας* μπορούμε να την δούμε μέσα από τρία στάδια, όπου το τρίτο και τελευταίο στάδιο αποτελεί εκτίμηση του πως θα διαμορφωθεί στο μέλλον.

1.2.2 Στάδια Εξέλιξης

Ο Engeström (2001:134-137) αναγνωρίζει τρία στάδια εξέλιξης της θεωρίας δραστηριότητας, μέσα από τα οποία στο δεύτερο και στο τρίτο μπορούμε να διακρίνουμε και την δική του συνεισφορά:

α) Η πρώτη είναι η ευρεία αποδοχή του μοντέλου του Vygotsky το οποίο προϋπέθετε ότι η σύνδεση μεταξύ του ερεθίσματος (S) και της αντίδρασης (R)²⁶ υπερβαίνεται μέσω μιας 'σύνθετης διαμεσολαβημένης πράξης'. Η ιδέα της πολιτισμικής διαμεσολάβησης μιας πράξης εκφράζεται μέσα από το τρίπτυχο «*υποκείμενο-στόχος-τεχνουργήμα που διαμεσολαβεί*»²⁷. Το αντικείμενο/στόχος δεν μπορεί πια να γίνει αντιληπτό πέρα από τα πολιτισμικά του μέσα και η κοινωνία δεν μπορεί να γίνει αντιληπτή χωρίς τη διαμεσολάβηση του ατόμου που παράγει τεχνουργήματα. Τα αντικείμενα/στόχοι έγιναν οντότητες, ενώ μέσα από πράξη η οποία καθορίζεται από κάποιον στόχο μπορεί να γίνει κατανοητή η ανθρώπινη ψυχή.

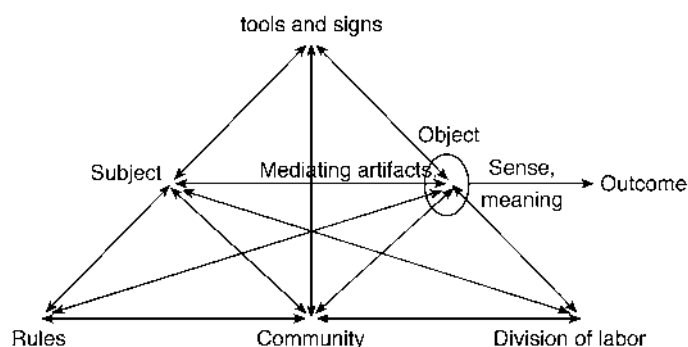
β) Η δεύτερη φάση περιστρέφεται γύρω από την θεώρηση του Leont' εν ο οποίος επισημαίνει την σημαίνουσα διαφορά μεταξύ ατομικής δράσης και συλλογικής δραστηριότητας. Εδώ οι πράξεις χαρακτηρίζονται ως αμφίσημες, αιφνιδιαστικές, που βγάζουν νόημα και δίνουν προοπτικές αλλαγής. Η καινοτομία εδώ είναι, ότι εστιάζει στις σύνθετες αλληλοσυσχετίσεις του υποκειμένου με την κοινότητά του. Σε αυτή τη φάση αναπτύχθηκαν πολλές πτυχές της θεωρίας όπου ιδιαίτερη αξία έχει η εισαγωγή της έννοιας των εσωτερικών αντιφάσεων ως

²⁵ Η δραστηριότητα με την στενή έννοια είναι ένα υποσύνολο όλων των πιθανών διαδικασιών που σχετίζονται με την διάδραση του υποκειμένου με τον κόσμο (Nardi 2006:62).

²⁶ Βλ. Σχήμα 1.

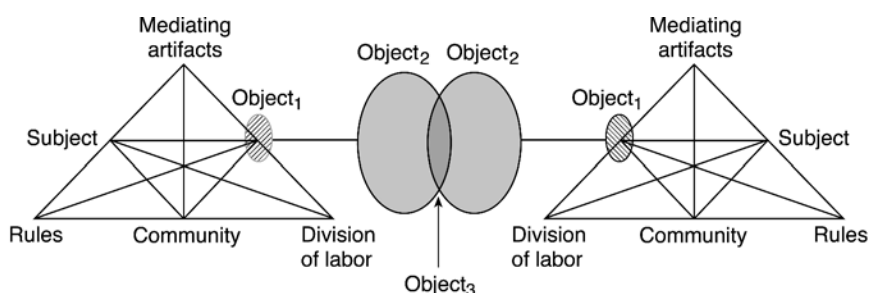
²⁷ Με την εισαγωγή αυτής της θεωρίας το καρτεσιανό μοντέλο, στο οποίο το άτομο διαχωρίζεται από το απλησίαστο κοινωνικό οικοδόμημα, καταρρίπτεται Engeström (2001:134)

κινητήριας δύναμης της αλλαγής και της ανάπτυξης των συστημάτων δραστηριότητας

Σχήμα 2. Το σύστημα ανθρώπινης δραστηριότητας του Engeström.

γ) Στην τρίτη φάση, θα πρέπει να αναπτυχθούν τα εννοιολογικά εργαλεία μέσα από τα οποία θα γίνει κατανοητός ο διάλογος, οι πολλαπλές οπτικές και τα δίκτυα των συστημάτων δραστηριότητας που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους.

Σχήμα 3. Το σχήμα που προτείνει ο Engeström για να πλαισιώσει την τρίτη φάση.

Από την ιστορική εξέλιξη της θεωρίας δραστηριότητας έχουν διαμορφωθεί και κάποιες αρχές οι οποίες τη διέπουν και ταυτόχρονα την ορίζουν και την καθορίζουν.

1.2.3 Οι αρχές

Προκειμένου να γίνει καλύτερα κατανοητή η θεωρία για τα συστήματα δραστηριότητας, ο Engeström (2001:136) εισήγαγε κάποιες αρχές:

α) Ως πρώτη μονάδα ανάλυσης λαμβάνεται ένα συλλογικό, διαμεσολαβούμενο από τεχνουργήματα (εργαλεία), καθορισμένο από στόχους σύστημα δραστηριότητας μέσα από τις συσχετίσεις του με τα άλλα συστήματα. Οι ανθρώπινες και ομαδικές δραστηριότητες που καθορίζονται από στόχους, όπως επίσης και οι αυτοματοποιημένες διαδικασίες, είναι ανεξάρτητες αλλά δευτερεύουσες μονάδες ανάλυσης και γίνονται κατανοητές μόνο όταν

μεταφράζονται στο πλαίσιο ενός ολόκληρου συστήματος δραστηριότητας. Τα συστήματα δραστηριότητας αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους και αναπαράγονται δημιουργώντας δράσεις και διαδικασίες.

β) Η πολυφωνία των συστημάτων δραστηριότητας. Ένα σύστημα δραστηριότητας είναι μια κοινότητα με πολλές οπτικές γωνίες, παραδόσεις και ενδιαφέροντα. Ο καταμερισμός της εργασίας σε μια δραστηριότητα δημιουργεί διαφορετικές θέσεις για τους συμμετέχοντες, ο καθένας από τους οποίους κουβαλάει την δική του διαφορετική ιστορία. Τα συστήματα δραστηριότητας επίσης κουβαλούν ποικίλα επίπεδα και πτυχές της ιστορίας χαραγμένα στα τεχνουργήματα, τους κανόνες και τις συμβάσεις. Η πολυφωνία πολλαπλασιάζεται μέσα από τα συστήματα δραστηριότητας ενώ πολλές φορές συνιστά είτε πρόβλημα είτε καινοτομία απαιτώντας πράξεις 'μετάφρασης' ή και διαπραγμάτευσης.

γ) Η τρίτη αρχή είναι η ιστορικότητα. Τα συστήματα δραστηριότητας σχηματίζονται και μεταμορφώνονται στη διάρκεια μεγάλων χρονικών περιόδων. Τα προβλήματα και οι προοπτικές τους μπορεί να γίνουν κατανοητά μόνο σε σύγκριση με την δική τους ιστορία. Η ιστορία η ίδια πρέπει να ειπωθεί ως ιστορία της δραστηριότητας και των αντικειμένων της και ως ιστορία των θεωρητικών ιδεών και εργαλείων που έχουν καθορίσει την δραστηριότητα.

δ) Ο κεντρικός ρόλος των αντιφάσεων ως πηγή αλλαγής και εξέλιξης. Οι αντιφάσεις διαφέρουν από τα προβλήματα και τις συγκρούσεις – είναι ιστορικά συσσωρευμένες δομικές 'εντάσεις' (tensions) μέσα στο ίδιο και ανάμεσα σε άλλα συστήματα δραστηριότητας. Οι αντιφάσεις γεννούν αναταραχές και διαμάχες αλλά και καινοτόμες προσπάθειες για να αλλάξει η δραστηριότητα.

ε) Η πέμπτη αρχή διακηρύσσει την ευρεία μεταμόρφωση των συστημάτων δραστηριότητας. Οι μεταμορφώσεις αυτές γίνονται μέσα από μακροχρόνιους κύκλους ποιοτικών αλλαγών, όπου οι αντιφάσεις επιδεινώνονται και τα άτομα αμφισβητούν και παρεκκλίνουν από τις νόρμες. Σε κάποιες περιπτώσεις η κλιμάκωση μετατρέπεται σε συλλογικό όραμα και η αλλαγή συντελείται συνειδητά.

Οι ευρείες μεταμορφώσεις συνήθως συντελούνται όταν το αντικείμενο και το κίνητρο της δραστηριότητας επανανοηματοδοτείται ώστε να συμπεριλάβει έναν ριζοσπαστικά ευρύτερο ορίζοντα πιθανοτήτων.

Πέρα από τη σφαίρα της μάθησης, η θεωρία δραστηριότητας έχει κερδίσει

μεγάλο έδαφος και στην κατανόηση της ανθρώπινης εργασίας στο πλαίσιο οργανισμών.

1.3. Θεωρία δραστηριότητας στο εργασιακό συγκείμενο

Όσον αφορά στο επίπεδο εργασιακών πρακτικών, η θεωρία δραστηριότητας περιστρέφεται γύρω από τρία βασικά ερωτήματα τα οποία πρέπει να προσεγγίζονται για να μελετηθούν αφενός οι λεπτομέρειες μιας πρακτικής – καθώς αυτή αποτελεί μια δραστηριότητα που μεταμορφώνεται - και αφετέρου οι πρακτικές μέσα στο πλαίσιο της ιστορικής εξέλιξης. Τα ερωτήματα αυτά είναι τα εξής (Blackler et al. 2000:280):

- α) Τί κάνουν οι άνθρωποι;
- β) Με ποιο τρόπο το κάνουν και με ποιον;
- γ) Ποια είναι η φύση της συλλογικής μάθησης;

Ο Engeström αναφέρει ότι οι σχέσεις μεταξύ υποκειμένων και στόχων της δραστηριότητάς τους διαμεσολαβούνται από έννοιες και τεχνολογία, ότι η σχέση μεταξύ της κοινότητας και του συνολικού αντικειμένου της δραστηριότητας της διαμεσολαβείται από τον καταμερισμό εργασίας και τέλος ότι οι σχέσεις μεταξύ ατόμων (υποκειμένων) και της κοινότητας στην οποία ανήκουν διαμεσολαβούνται από τους κανόνες και τις διαδικασίες. Μέσα σε αυτά τα συστήματα δημιουργούνται αποκλίσεις οι οποίες μεταφράζονται ως ελλείψεις συνάφειας, παράδοξα και εντάσεις. Οι αποκλίσεις από τον αρχικό σχεδιασμό ονομάζονται «διαταραχές» οι οποίες συνήθως υποδεικνύουν συστημικές αντιφάσεις στην εξέλιξη και αλλάζουν τις παραμέτρους μέσα στην δραστηριότητα. Ενώ, δηλαδή, ο στόχος και το κίνητρο δίνουν συνοχή στις πράξεις, εξαιτίας της εσωτερικής τους αντίφασης κρατούν το σύστημα δραστηριότητας σε μια συνεχή αστάθεια (Engeström 2000:964).

Όταν γίνονται αντιληπτές αυτές οι αντιφάσεις, τότε τα άτομα ενδέχεται να επιχειρούν να αντιμετωπίζουν τα θέματα που προκύπτουν και να παράγουν νέα γνώση. Η αναγνώριση της «αντίφασης» από τους συμμετέχοντες και του διαχειριστές συντελεί στο να εστιάσουν στον λόγο δημιουργίας του προβλήματος και εν τέλει στην επίλυσή του.

Στη δραστηριότητα με όρους θεωρίας, ο υπολογιστής (τεχνολογία) ως τεχνικό όργανο παραμένει στο επίπεδο του αυτόματου χειρισμού, δεν είναι κεντρικό στοιχείο μιας συνειδητής πράξης προσανατολισμένης στην επίτευξη ενός στόχου (Engeström 2000).

1.4. Το ερευνητικό ερώτημα

Η παρούσα ερευνητική πρόταση στοχεύει στη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο έχει διαμορφωθεί η εκθεσιακή πρακτική σε σχέση με τη χρήση ψηφιακών εργαλείων από τους δημιουργούς μιας έκθεσης. Στόχος είναι να μελετηθούν οι οργανισμοί και τα δίκτυα που σχηματίζει με άλλους οργανισμούς, οι εργαζόμενοι και ο τρόπος με τον οποίο συνδέονται με τους άλλους εργαζομένους αλλά και τα τεχνολογικά μέσα που χρησιμοποιούνται στη καθημερινότητά τους κατά την περίοδο ανάπτυξης μιας έκθεσης.

Βασικό σημείο της έρευνας αυτής θα αποτελέσει η μελέτη των ανθρώπων που εργάζονται για την υλοποίηση της έκθεσης, του ρόλου των επιμέρους συντελεστών αλλά και των ίδιων των δραστηριοτήτων/διεργασιών που εμπλέκονται στην διαδικασία σχεδιασμού. Ακόμη, ένα σημείο ενδιαφέροντος θα αποτελέσει ο τρόπος αλληλεπίδρασης αυτών των ανθρώπων και πως αυτή καθορίζεται από τους ρόλους τους.

Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στο αν οι οργανισμοί και οι ίδιοι οι εργαζόμενοι παρακολουθούν τις νέες τεχνολογικές εξελίξεις, τον τρόπο με τον οποίο αξιοποιούν τα νέα μέσα προκειμένου να υποστηρίξουν και να ενισχύσουν το έργο τους καθώς και τον τρόπο που αλληλεπιδρούν με αυτά οι άνθρωποι που εργάζονται σε αυτούς.

Τα παραπάνω θα διερευνηθούν στο πλαίσιο της θεωρίας δραστηριότητας (cultural-historical activity theory), όπως αυτή ενσωματώνεται σήμερα στις εργασιακά δίκτυα και δραστηριότητες.

Η ερευνητική διαδικασία θα στοχεύσει σε δυο ή τρεις φορείς οι οποίοι θα επιλεγούν με βάση κάποια τρέχουσα ή υπό σχεδιασμό έκθεση. Στο προσωπικό το οποίο ασχολείται με τις εκθέσεις θα γίνουν ημιδομημένες συνεντεύξεις προκειμένου να γίνει κατανοητός ο τρόπος με τον οποίο εργάζονται για την διεξαγωγή μιας έκθεσης.

Η έρευνα αυτή, παρότι θα είναι μικρής κλίμακας ευελπιστεί να διεξάγει κάποια συμπεράσματα για την εκθεσιακή πρακτική, μέσα από τα δίκτυα των ανθρώπων αλλά των οργανισμών και των σχέσεων που δημιουργούνται. Επιπλέον θα εξεταστεί ο ρόλος της τεχνολογίας και το πως αξιοποιείται αυτή από τους ανθρώπους που εργάζονται στις εκθέσεις και ποιά είναι τα εφόδια και οι περιορισμοί που δημιουργούνται.

1.4.1. Μεθοδολογία

Σε αυτήν την ενότητα θα γίνει ανάλυση του είδους της έρευνας και της μεθοδολογίας της οποίας έγινε αξιοποίηση, των λόγων για τους οποίους χρησιμοποιήθηκε το συγκεκριμένο είδος έρευνας αλλά και των προβλημάτων τα οποία αντιμετωπίστηκαν κατά την εφαρμογή της.

Η επιλογή της κατάλληλης ερευνητικής μεθόδου είναι ένα από τα σημαντικότερα βήματα ώστε να επιτευχθεί ένα πλαίσιο ανάλυσης το οποίο θα προσεγγίζει με τον πιο εύστοχο τρόπο το υφιστάμενο εμπειρικό πλαίσιο αλλά και να το ερμηνεύσει (Κυριαζή 2011:54).

1.4.2. Η ποιοτική έρευνα

Διατυπώνοντας το ερευνητικό ερώτημα, μου έγινε σαφές ότι ένα είδους ποσοτικής έρευνας θα ήταν αδύνατο να χρησιμεύσει εφόσον στόχος της έρευνας δεν είναι η επαλήθευση ή ο έλεγχος κάποιας θεωρίας (Κυριαζή 2011:47) παρά έχει κυρίως διερευνητικό χαρακτήρα. Συνεπώς, η επιλογής μιας ή περισσότερων ποιοτικών μεθόδων αποτέλεσε την ευλογότερη επιλογή.

Όπως αποτυπώνεται στο παραπάνω κεφάλαιο, στο οποίο αναλύεται το θεωρητικό πλαίσιο της εργασίας, η «*Θεωρία Δραστηριότητας*» επειδή ένα κομμάτι της έρευνας μελετά τα δίκτυα δραστηριότητας, απαιτεί μεγάλο χρόνο παρακολούθησης προκειμένου να γίνουν κατανοητά με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.

Το ίδιο το ερευνητικό ερώτημα αρχικά με καθοδήγησε προς μια εθνογραφική έρευνα η οποία θα είχε τη μορφή συμμετοχικής παρατήρησης ή ακόμη και απλής

παρατήρησης με κάποιες ημι-δομημένες συνεντεύξεις παρά τους ενδεχόμενους κινδύνους που αυτήν θα εμπειρείχε (Babbie 2010:333) θα με βοηθούσε να σχηματίσω μια ικανοποιητική εικόνα για τις διαδικασίες που ακολουθούνται κατά τη διάρκεια υλοποίησης μια έκθεσης, τα δίκτυα εργασίας, την αξιοποίηση της τεχνολογίας κλπ.. Ωστόσο, παρά τα προβλήματα σε επίπεδο ανάλυσης και εμπλοκής του ερευνητή υπήρχαν πιο πρακτικά προβλήματα που δεν μου επέτρεψαν να αξιοποιήσω τελικά αυτό το είδος έρευνας. Παραδείγματος χάριν, μια εθνογραφική έρευνα προϋποθέτει έναν βαθμό δέσμευσης και αφιέρωση χρόνου, χρόνο τον οποίο δεν ήταν εφικτό να διαθέσω διότι δεν μου επιτρεπόταν η απουσία από τον χώρο εργασίας μου για μεγάλα χρονικά διαστήματα.

Παρόλα αυτά, όσον αφορά στο Athens Science Festival, το γεγονός ότι έλαβα μέρος το 2015 στην επίδειξη πειραμάτων²⁸ ως μέλος του προγράμματος²⁹ στο οποίο εργαζόμουν, μου προσφέρει σε αυτή τη δεδομένη συγκυρία ένα γνωστικό πλεονέκτημα καθώς είχα την ευκαιρία να διαπιστώσω τον τρόπο με τον οποίο εργάζονται και οργανώνονται σε αυτόν τον θεσμό. Το ίδιο, σε ένα βαθμό, ισχύει και για την δεύτερη έκθεση, με δεδομένο ότι, η εργασιακή μου εμπειρία σε ένα ερευνητικό πρόγραμμα το οποίο είχε ως παραδοτέο μια έκθεση με διευκολύνει στην αναλυτική διαδικασία.

Αποκλείοντας λοιπόν την εθνογραφική έρευνα και έχοντας, ωστόσο, αποκομίσει εμπειρική γνώση σε βασικά στάδια της διαδικασίας δυο εκ των τριών εκθέσεων η μεθοδολογική προσέγγιση που ακολούθησα είναι η ποιοτική έρευνα με ημι-δομημένες συνεντεύξεις σε βάθος.

Αρχικά έπρεπε να καθοριστεί η μέθοδος δειγματοληψίας και η λογική με την οποία πραγματοποιήθηκε η επιλογή τόσο των φορέων όσο και των ατόμων τα οποία θα διευκόλυναν και θα διαφώτιζαν τα υπό διερεύνηση ερωτήματα (Mason 2003:151).

²⁸ Στο πλαίσιο της έκθεσης η οποία αποτελούσε παραδοτέο του προγράμματος το οποίο αναφέρεται παρακάτω, διεξήχθησαν βοτανολογικά πειράματα από μεταγραφμένες αλχημικές συνταγές οι οποίες βρίσκονταν σε χειρόγραφα διαφόρων περιόδων.

²⁹ «ΘΑΛΗΣ – Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών – Ψηφιακό αρχείο για την αλχημεία στο Βυζάντιο και στις ελληνόφωνες κοινότητες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας – (DACALBO)», ΕΣΠΑ 2001-2013, Επιχειρησιακό πρόγραμμα «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση».

«Το κύριο χαρακτηριστικό της ποιοτικής έρευνας είναι ότι βασίζεται σε συγκριτικά μικρότερο αριθμό περιπτώσεων, με στόχο όχι την ανακάλυψη γενικών τάσεων (...) αλλά τη διαμόρφωση της ολικής εικόνας για κάθε περίπτωση και την ανεύρεση των κοινών του στοιχείων. Καθώς η μελέτη βάθους που συνεπάγεται η ποιοτική έρευνα οδηγεί στη συγκέντρωση λεπτομερών στοιχείων για πολλαπλές πτυχές των υπό έρευνα περιπτώσεων, διευκολύνεται η διαδικασία ανάπτυξης και αποσαφήνισης εννοιολογικών κατηγοριών.»

(Κυριαζή 2011:52)

Λαμβάνοντας υπόψιν την μεγάλη έκταση που θα μπορούσε να αποκτήσει η συγκεκριμένη έρευνα αλλά και το γεγονός πως προκειμένου να αποκτηθεί μια συνολική εικόνα για την ανάλυση των ευρημάτων μου θα έπρεπε να καλύψω ένα ευρύ πεδίο αποφάσισα να κινηθώ στρατηγικά ως προς την επιλογή των συνεντευξιαζομένων. Η σκόπιμη ή συστηματική δειγματοληψία ήταν η καλύτερη δυνατή δειγματοληπτική μέθοδος που θα μπορούσα να ακολουθήσω στην προκειμένη περίπτωση. Ο τρόπος που θεώρησα πως μπορεί να με βοηθήσει να καλύψω ένα σχετικά μεγάλο έδαφος, χωρίς απαραίτητα να χρειαστεί να πάρω συνέντευξη από όλα τα εργαζόμενα άτομα στη διαδικασία παραγωγής μιας έκθεσης είναι ότι περιόρισα το πλήθος των συνεντεύξεων επιλέγοντας άτομα από διαφορετικά εργασιακά πόστα και τα οποία θα βρίσκονται σε διαφορετική βαθμίδα μεταξύ τους (Babbie 2010: 224-233).

Η μέθοδος της σκόπιμης δειγματοληψίας ακολουθήθηκε και κατά την επιλογή των οργανισμών, αλλά και των ίδιων των εκθέσεων. Η επιλογή των οργανισμών και των εκθέσεων επαφίεται στο προηγούμενο ακαδημαϊκό μου υπόβαθρο και ενδιαφέρον για το πεδίο των επιστημών και της τεχνολογίας – πράγμα που καθιστά δυνατή την κατανόηση του αντικειμένου, των περιορισμών που αυτό έχει και κατ' επέκταση την κατανόηση των ποιοτικών δεδομένων. Οι διαφορές που παρουσίαζαν οι δύο εκθέσεις και οι οργανισμοί μέσω των οποίων πραγματοποιήθηκαν αλλά και το φεστιβάλ, καθώς και το διαφορετικό αντικείμενο ενασχόλησης των εργαζομένων απαιτεί πιο ευέλικτες συνεντεύξεις σε αντίθεση με το τυποποιημένο ερωτηματολόγιο ή αυστηρά δομημένη συνέντευξη (Mason 2011:74–79).

Η αρχική επικοινωνία με τους συνεντευξιαζομένους έγινε σε προσωπικό επίπεδο, δεν υπήρξε κάποια τυπική επικοινωνία με τον φορέα στον οποίο

εργάζονταν, παρά μόνο σε μια εκ των περιπτώσεων, όπου ζητήθηκε έγκριση από τον υπεύθυνο του οργανισμού προκειμένου να επιτραπεί η επικοινωνία με έναν τεχνικό. Συνεπώς, στην διαδικασία επικοινωνίας με τους συνεντευξιαζόμενους δεν ετέθη θέμα προσβασιμότητας είτε κάποιος ιδιαίτερος περιορισμός (Mason 2011: 75-76).

Η συγκατάθεση δόθηκε από τα ίδια τα άτομα προφορικά, μέσω τηλεφωνικής επικοινωνίας, αφού έγινε περιγραφή του αντικειμένου της έρευνας. Επίσης, στους συμμετέχοντες έγινε απολύτως ξεκάθαρο ότι οι συνεντεύξεις είναι ανώνυμες και πως θα μαγνητοφωνηθούν, παρόλα αυτά οι ίδιοι δεν είχαν πρόβλημα ούτε με την μαγνητοφώνηση, αλλά ούτε αν γίνει αναφορά στο όνομά τους³⁰ (Babbie 2010: 67-70). Ακόμη, είχε διευκρινιστεί πως αν οι ίδιοι δεν θελήσουν να συμπεριληφθεί κάτι στην μαγνητοφώνηση τότε μπορούσαν απλά να το δηλώσουν (Mason 2011, pp.106–107).

Τέλος, όπως γίνεται εμφανές, οι βασικές πηγές δεδομένων μου είναι οι άνθρωποι και οι οργανισμοί. Ωστόσο, δευτερεύουσα πηγή δεδομένων μου αποτέλεσε το διαδίκτυο, καθώς και γραπτό υλικό το οποίο ανέσυρα απ' αυτό. Ακόμη, ως πηγή δεδομένων σε αυτήν την έρευνα χρησιμοποιούνται και οι μορφές οργάνωσης και η λειτουργία των ομάδων μέσα στο πλαίσιο του οργανισμού (Mason 2011: 74-76).

1.4.3. Οι Φορείς

Λόγω του μεγάλου αριθμού φορέων αποφάσισα να τους περιορίσω σε τρεις. Μια σημαντική διάσταση για την επιλογή των φορέων ήταν το αντικείμενο το οποίο τους χαρακτηρίζει. Αποφάσισα να μην ασχοληθώ με φορείς οι οποίοι προάγουν την τέχνη ή την ιστορία διότι είναι μια κατηγορία φορέων η οποία μελετάται σε μεγάλη κλίμακα τα τελευταία χρόνια. Αντίθετα, σε προσωπικό επίπεδο, θεώρησα πιο ενδιαφέρον να εστιάσω σε φορείς των οποίων το πεδίο εμπίπτει στην ευρύτερη ομπρέλα των Επιστημών και της Τεχνολογίας.

Πέραν του ότι με το πεδίο αυτό είχα ασχοληθεί στις προπτυχιακές μου σπουδές – πράγμα που σημαίνει ότι εμπίπτει στα προσωπικά μου ενδιαφέροντα αλλά και σε

³⁰ Κάποιοι από τους συνεντευξιαζόμενους, μάλιστα, με προέτρεψαν να αναφερθώ ονομαστικά σε αυτούς.

ένα πεδίο γνώσης το οποίο δεν μου είναι ανοίκειο ή εντελώς καινούργιο – είναι επίσης ένα πεδίο στο οποίο δεν παρατηρείται ιδιαίτερη άνθιση στην Ελλάδα. Οι φορείς που δραστηριοποιούνται στον τομέα της Επιστήμης και της Τεχνολογίας τα τελευταία είκοσι περίπου χρόνια έχουν δώσει μεγάλη έμφαση προς την εκλαϊκευμένη επιστήμη και τους τρόπους διάδοσής της επιστημονικής γνώσης λαμβάνοντας υπόψη και τη μουσειολογική διάσταση – οι λόγοι που έχουν συντελέσει σε αυτό αναλύονται στο προηγούμενο κεφάλαιο.

Προκειμένου να καταστεί δυνατή η επιλογή φορέων έπρεπε να αποκλείσω εκ των πραγμάτων κάποιους άλλους φορείς. Η απόσταση ήταν ένας καθοριστικός παράγοντας για να αποκλείσω σημαντικούς φορείς όπως, παραδείγματος χάριν, το Κέντρο Διάδοσης Επιστημών & Μουσείο Τεχνολογίας στη Θεσσαλονίκη – NOESIS, το Μουσείο Επιστημών και Τεχνολογίας του Πανεπιστημίου Πατρών κ.α.. Συνεπώς η έρευνα θα έπρεπε να εστιάσει σε φορείς που βρίσκονται στην Αθήνα. Αναζητώντας λοιπόν τους φορείς που είτε βρίσκονταν στην Αθήνα είτε πραγματοποίησαν κάποια έκθεση στην Αθήνα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για μένα είχε το γεγονός πως εκθέσεις πραγματοποιούνταν και από φορείς οι οποίοι δεν είναι μουσεία, αλλά ερευνητικά κέντρα όπως επίσης και το γεγονός πως εκτός από τις εκθέσεις σημαντικό έδαφος κερδίζουν και θεσμοί όπως φεστιβάλ επιστημών και τεχνολογίας (Mason 2003:151-160).

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, θεώρησα πως θα είχε μεγαλύτερο ενδιαφέρον να μελετηθούν τρεις διαφορετικοί στην δομή τους φορείς/θεσμοί, ως προς τον τρόπο που δομούν τις εκθέσεις τους, αλλά, και τον τρόπο με τον οποίο οι εργαζόμενοι σε αυτούς ενεργούν. Ωστόσο, στην τελική επιλογή των φορέων/θεσμών σημαντικό ρόλο έπαιξε το γεγονός ότι γνώριζα προσωπικά τα άτομα τα οποία εργάζονται στις εκάστοτε εκθέσεις. Κατ' αυτόν τον τρόπο οδηγήθηκα πρώτον στο Ίδρυμα Ευγενίδου και την Διαδραστική Έκθεση Επιστήμης και Τεχνολογίας, το Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας και την έκθεση «Ημείς, οί τοῦ μέτρου καὶ τοῦ διαβήτου χειρισταί» που αποτελούσε παραδοτέο του έργου ΕΛΙΣΤΟΚΑΙΝΟ³¹ και τέλος ο νέος³² θεσμός του Athens Science Festival.

³¹ «Ελληνική Ιστορία της Καινοτομίας: Οι κοινωνικές προϋποθέσεις της καινοτομίας – Όψεις της ελληνικής εμπειρίας»: Δράση «ΚΡΗΠΙΣ»: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα και

Το Ίδρυμα Ευγενίδου είναι ένα από τα μακροβιότερα Ιδρύματα (1956) που ως θεσμός ασχολείται με θέματα επιστήμης και τεχνολογίας, όπως επίσης και η Διαδραστική Έκθεση η οποία λειτουργήσε από το 2006 έως τον Απρίλιο του 2016 και όπως αναφέρουν και στην ιστοσελίδα τους στόχο είχε «να εμπνεύσει την αγάπη για τη επιστήμη και την τεχνολογία με δημιουργικό και ευχάριστο τρόπο»³³. Το Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνών από την άλλη είναι επίσης ένας σημαντικός ερευνητικός φορέας, ο οποίος, στο πλαίσιο εκπόνησης ευρωπαϊκών προγραμμάτων καλείται να διεξάγει εκθέσεις προκειμένου να γίνει διάχυση των αποτελεσμάτων αυτών των προγραμμάτων στην επιστημονική κοινότητα αλλά και σε ένα ευρύτερο κοινό, όπως τον ίδιο στόχο επιτελεί και η παραπάνω έκθεση όπως αναφέρει ο επιμελητής της. Τρίτον, το Athens Science Festival, είναι ένας νεοσύστατος θεσμός ο οποίος εκλαϊκεύοντας την επιστήμη παρουσιάζει ως στόχο στην ιστοσελίδα του να:

«Συνδέει τις επιστήμες με την καθημερινή ζωή και αναδεικνύει τον ρόλο τους, παρουσιάζει την υψηλής ποιότητας επιστημονική έρευνας που γίνεται στην Ελλάδα, συζητά και ψάχνει απαντήσεις σε πολύπλοκα και αμφιλεγόμενα επιστημονικά θέματα, εμπνέει και δημιουργεί νέα πρότυπα στον χώρο των επιστημών και εμπνέει τους νέους ανθρώπους να αναλογιστούν μια καριέρα κοντά στην επιστήμη. Αλλά κυρίως, το Athens Science Festival έχει καταφέρει να δείξει σε μικρούς ότι η επιστήμη δεν είναι μόνο γνώση αλλά και ψυχαγωγία»³⁴.

Συνεπώς, και οι δυο αυτοί φορείς και ο ένας θεσμός έχουν, σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, ως στόχο την προαγωγή της επιστημονικής γνώσης.

1.4.4 Οι άνθρωποι

Έχοντας επιλέξει πλέον τους θεσμούς, αλλά και τις εκθέσεις, μεθοδολογικά το επόμενο βήμα μου ήταν η επιλογή των ατόμων που εργάστηκαν σε αυτές τις εκθέσεις. Εφόσον ένα καίριο ζήτημα της ερευνητικής μου πρότασης είναι η μελέτη των ανθρώπινων δικτύων και ο καταμερισμός εργασίας θα ήταν κατάλληλο να εστιάσω σε ανθρώπους οι οποίοι εργάζονται σε διαφορετικές θέσεις εργασίας στην

Επιχειρηματικότητα» (ΕΠΑΝ-II): «Δημιουργία και αξιοποίηση της καινοτομίας υποστηριζόμενης από έρευνα και τεχνολογική ανάπτυξη» (ΕΣΠΑ 2007-2013)

³² Το Athens Science Festival όπως μας πληροφορεί η ιστοσελίδα (<http://www.athens-science-festival.gr/en/festival/>) του ξεκίνησε το 2014. Το 2016 ήταν η τρίτη κατά σειρά χρονιά που πραγματοποιήθηκε η εκδήλωση.

³³ <http://www.eugenfound.edu.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=7>

³⁴ <http://www.athens-science-festival.gr/festival/>

έκθεση, πράγμα το οποίο θα βοηθούσε στο να δώσει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα για αυτά (τα δίκτυα).

Κατά συνέπεια, στην Διαδραστική Έκθεση Επιστήμης και Τεχνολογίας οι συνεντευξιαζόμενοι ήταν τέσσερις, η μια από τις δυο υπεύθυνες της Έκθεσης, ένας επιστημονικός συνεργάτης που εργαζόταν και ως ξεναγός, ένας συνεργάτης υπεύθυνος για τα πειράματα, και ένας τεχνικός/προγραμματιστής. Στην έκθεση «Ημεῖς, οἱ τοῦ μέτρου καὶ τοῦ διαβήτου χειρισταί», διαπίστωσα πως το ένα και μοναδικό άτομο που έκανε την έκθεση είχε αναλάβει ταυτόχρονα όλους τους εργασιακούς ρόλους που θα μπορούσε να έχει μια έκθεση³⁵. Τέλος στο Athens Science Festival πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις σε τρία άτομα, την επικεφαλής των συνεργατών, τον υπεύθυνο των εθελοντών και την υπεύθυνη ανθρώπινου δυναμικού και της διαχείρισης περιεχομένου.

Την επικοινωνία με τους συνεντευξιαζόμενους διευκόλυνε ιδιαίτερα το γεγονός ότι γνώριζα προσωπικά τουλάχιστον ένα από τα άτομα στην κάθε έκθεση και αυτά τα άτομα, με τη σειρά τους, συνέβαλλαν στο να επικοινωνήσω και με άτομα τα οποία δεν γνώριζα και, ενδεχομένως, υπό άλλες συνθήκες να μην δέχονταν να τους πάρω συνέντευξη.

Το φύλο δεν θεώρησα πως θα εξυπηρετούσε με κάποιο ιδιαίτερο τρόπο την έρευνα μου και γι' αυτό τον λόγο δεν αποτέλεσε κριτήριο επιλογής των ατόμων από τα οποία πήρα συνέντευξη. Η ηλικία, ωστόσο, θα μπορούσε να διαφωτίσει το θέμα της χρήσης της τεχνολογίας και για τον τρόπο με τον οποίο γίνεται χρήση της. Έτσι, οι ηλικίες κυμαίνονταν από 22 έως 67 χρονών, με μεγαλύτερη συγκέντρωση να υπάρχει στο ηλικιακό πεδίο 30 έως 40 χρόνων.

Τέλος, οι ημι-δομημένες συνεντεύξεις δομήθηκαν με βάση κάποιες θεματικές ενότητες: Αρχικά, έγιναν κάποιες εισαγωγικές ερωτήσεις που αφορούσαν τους ίδιους, την ιδιότητά αλλά και μια μικρή περιγραφή της έκθεσης, προκειμένου να νιώσουν άνετα, αν και οι περισσότεροι ήδη ένιωθαν άνετα λόγω της πρότερης γνωριμίας μας. Έπειτα, οι θεματικές μου επικεντρώθηκαν στους άξονες τις οργάνωσης των ανθρώπων που ασχολήθηκαν με την έκθεση, την τεχνολογία που αξιοποιούν στην καθημερινότητά τους, τους τρόπους και τα δίκτυα επικοινωνίας,

³⁵ Οι λόγοι για αυτό θα αναλυθούν στο δεύτερο μέρος της εργασίας, που εστιάζει στην έρευνα και τα ευρήματά της.

τον τρόπο με τον οποίο εργάστηκαν για την υλοποίηση της έκθεσης, τα ίδια τα αντικείμενα, τα προβλήματα που αντιμετώπισαν τόσο σε οργανωσιακό επίπεδο, σε επίπεδο συνεργασίας με τον ίδιο τον οργανισμό ή και μεταξύ τους, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο παίρνουν feedback και με ποιον τρόπο το αξιοποιούν. Επίσης, μια ακόμη θεματική εστίασε στην επικοινωνία και τα δίκτυα που αξιοποιεί ο ίδιος ο οργανισμός και τις σχέσεις που δημιουργεί με άλλους φορείς.

Β' Μέρος

2. Η έρευνα

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί, θα επιχειρήσω να αναλύσω τα ευρήματα από τις συνεντεύξεις μου, αλλά και από την μελέτη των οργανισμών, των δικτύων επικοινωνίας και συνεργασίας τόσο των ίδιων όσο και των εργαζομένων τους, αλλά και την χρήση της τεχνολογίας σε καθημερινό επίπεδο υπό το πρίσμα του τεχνουργήματος/εργαλείου.

Θα εστιάσω την ανάλυσή μου στη βάση των θεματικών ενοτήτων, πάνω στις οποίες δομήθηκε η συνέντευξη, ωστόσο αρχικά θα εστιάσω στην ανάλυση της δομής των οργανισμών με βάση τα στοιχεία που ανέκτησα από το διαδίκτυο.

2.1. Οι Οργανισμοί: Δομή, Λειτουργία, Στόχοι

Όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο της μεθοδολογίας (1.4.1), οι οργανισμοί με τους οποίους ασχολούμαι σε αυτήν την εργασία είναι τρεις – το Ίδρυμα Ευγενίδου, Το Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας (Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών) και ο Μη Κερδοσκοπικός Οργανισμός SciCo. Οι δύο πρώτοι οργανισμοί, όσον αφορά στο νομικό καθεστώς τους, είναι Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου και ο τελευταίος λειτουργεί ως Αστική Εταιρεία μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Ως Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου³⁶ χαρακτηρίζεται οποιαδήποτε ένωση ιδιωτών οι οποίοι έχουν συστήσει κάποιον φορέα που επιτελεί κάποιον σκοπό, συνεπώς υπάγονται σε καθεστώς Ιδιωτικού Δικαίου, αυτοί με τη σειρά τους υπάγονται με βάση τη δραστηριότητά τους στο αντίστοιχο Υπουργείο. Από την άλλη πλευρά, οι Αστικές Εταιρείες, σε περίπτωση που δεν αποτελούν σωματεία, και άρα δεν έχουν κάποια συγκεκριμένη νομική προσωπικότητα, η λειτουργία τους καθορίζεται από το καταστατικό τους (ΑΚ: 43).

2.1.1 Δομή – Λειτουργία – Στόχοι

Όσον αφορά στη δομή τους, οι οργανισμοί αυτοί διέπονται από διαφορετικών ειδών οργάνωσης και ιεραρχικές δομές:

³⁶ <http://www.poes.gr/images%5Cnomoi%5Ckodikes-kanonismoi%5Castikoskodikas.pdf>

α) **Ίδρυμα Ευγενίδου (Ι.Ε.):** Ερευνώντας στο διαδίκτυο και αρχίζοντας από την ιστοσελίδα³⁷ του και έπειτα ερευνώντας γενικά στο διαδίκτυο, αναζητώντας κάποιο ΦΕΚ ή κάποιο καταστατικό, διαπίστωσα ότι δεν υπάρχει πουθενά αναφορά στην δομή οργάνωσης του φορέα – παρά μόνο αποσπασματικά στις διάφορες ενότητες της ιστοσελίδας του³⁸. Το Ίδρυμα, λοιπόν αποτελείται από τον Πρόεδρο³⁹, ο οποίος είναι το ανώτερο, ιεραρχικά, αξίωμα. Κάνοντας περιήγηση και στις άλλες ενότητες της ιστοσελίδας, ανακάλυψα πως το Εκδοτικό Τμήμα εποπτεύεται από την Επιτροπή Εκδόσεων, όπου συμμετέχουν δύο άτομα από το Ίδρυμα και ο εκάστοτε Διευθυντής της Επαγγελματικής και Τεχνικής Εκπαιδύσεως του Υπουργείου Παιδείας. Αντίστοιχα, το Πλανητάριο έχει τον δικό του διευθυντή⁴⁰, όπως και η Διαδραστική Έκθεση Ε&Τ⁴¹. Είναι δύσκολο να συναχθεί κάποιο βέβαιο συμπέρασμα για την ακριβή δομή των ιεραρχικών σχέσεων που υπάρχουν στο Ίδρυμα συνολικά.

*«Ουσιαστικά εγώ και η άλλη η κοπέλα που είμαστε υπεύθυνες, είμαστε
ας πούμε... ξέρεις δηλαδή τα παιδιά αν θέλουν κάτι, έρχονται σε εμάς και
εμείς αναφερόμαστε στον Διευθυντή και ο Διευθυντής μας στην Διοίκηση.»*

Ωστόσο, από τις λίγες αυτές πληροφορίες και από την συνέντευξη μιας εκ των υπευθύνων της Διαδραστικής Έκθεσης, μπορούμε με σχετική επισφάλεια να συνάγουμε ότι ακολουθείται μάλλον μια ιεραρχική δομή πυραμίδας όπου στην κορυφή βρίσκεται ο Πρόεδρος, πιθανότατα υπάρχει το Διοικητικό Συμβούλιο⁴², στην επόμενη κλίμακα οι Διευθυντές των Τμημάτων, οι Υπεύθυνοι των Τομέων των Τμημάτων (αν υπάρχουν) και οι υπόλοιποι υπάλληλοι.

Το ότι δεν υπάρχει αναφορά στην δομή του Ιδρύματος, αλλά, και γενικότερα στα άτομα που αποτελούν το προσωπικό, μου έκανε ιδιαίτερη εντύπωση, ειδικά αν αναλογιστεί κανείς πως στις διάφορες ενότητες της ιστοσελίδας γίνεται ιδιαίτερη

³⁷ <http://www.eugenfound.edu.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=node&cnode=2>

³⁸ Οι ενότητες και οι υποενότητες τους, αποτελούνται από τα τμήματα του Ι.Ε. – το Εκδοτικό Τμήμα, το Πλανητάριο, την βιβλιοθήκη - αλλά και από τις δράσεις τις οποίες υλοποιεί – τις προκηρύξεις, το ψηφιακό βιβλιοπωλείο, τις ομιλίες κλπ..

³⁹ Τον κ. Λεωνίδα Δημητριάδη-Ευγενίδη, όπως πληροφορούμαστε από το ιστορικό που υπάρχει στην ιστοσελίδα.

⁴⁰ Ο Διονύσης Σιμόπουλος διατελεί διευθυντής του Πλανηταρίου του Ι.Ε από το 1973 έως και σήμερα.

⁴¹ Τον κ. Β. Παπακωνσταντίνου όπως αναφέρεται σε μια συνέντευξη.

⁴² Πιθανότατα, το Διοικητικό Συμβούλιο, ως όργανο λήψης αποφάσεων, να αποτελείται από τους Διευθυντές των διαφόρων Τμημάτων

αναφορά στους εξωτερικούς συνεργάτες του, είτε αυτοί είναι πρόσωπα είτε οργανισμοί. Τέλος, αναφορικά με την ροή και τον τρόπο λήψης αποφάσεων, όπως γίνεται γνωστό από τις συνεντεύξεις οι τελικές αποφάσεις γίνονται από την Διοίκηση, παρ' όλα αυτά οι εργαζόμενοι είχαν αρκετή ελευθερία ως προς το να κάνουν προτάσεις τις οποίες θα απηύθυναν προς τον Διευθυντή και εκείνος με την σειρά του στη Διοίκηση και εν τέλει να εγκρίνονταν:

«Αντίστοιχα, λοιπόν, κάθε νέο άτομο που ερχόταν στην διαδραστική έκθεση και του αφήναμε μια σχετική ελευθερία να προτείνει πράγματα... πρότεινε πράγματα ορμώμενα και από την δική του θεωρητική και εμπειρική κατάρτιση. Όταν κρίναμε ότι αυτό που πρότεινε ήταν ωραίο και ταίριαζε στον στόχο... γιατί πάντα πρότεινε κάτι που ταίριαζε στον στόχο γιατί όλοι ξέραμε περίπου το πλαίσιο, το ενσωματώναμε...»

Όπως αναφέρει άλλος συνεντευξιζόμενος:

«Το οργανόγραμμα από εμάς και πάνω είναι λίγο συγκεχυμένο, γενικά σε όλα τα τμήματα, πολλές φορές έπρεπε να δώσουν έγκριση άνθρωποι που δεν ξέραμε ότι υπήρχαν ή και δίναν έγκριση.»

Αναφορικά με τον στόχο, «...έχει στόχο να συμβάλλει στην επιστημονική και τεχνική εκπαίδευση των νέων της Ελλάδας», αυτός καθορίζει και διέπει όλες τις δραστηριότητες που αναλαμβάνει και διεκπεραιώνει (βλ. Ιστοσελίδα του Ε.Ι.)⁴³ το Ίδρυμα. Όπως γίνεται αντιληπτό από τον στόχο, το κοινό στο οποίο απευθύνεται δεν αφορά μόνο ειδήμονες πάνω στις επιστήμες και την τεχνολογία, αλλά και ένα ευρύτερο κοινό το οποίο έχει ενδιαφέρον για αυτούς τους τομείς.

β) Ίδρυμα Έρευνας & Τεχνολογίας (ΙΤΕ): Σε αντίθεση με το Ι.Ε., το ΙΤΕ, έχει ένα απόλυτα σαφές οργανόγραμμα αναρτημένο στην ιστοσελίδα⁴⁴ του. Οπότε, έχουμε αρχικά την Κεντρική Διοίκηση⁴⁵, όπου υπάρχουν οι Διοικητικές Υπηρεσίες, η Οικονομική Υπηρεσία, η Τεχνική Υπηρεσία κ.ο.κ.. Έπειτα, ακολουθούν τα επί μέρους

⁴³ Κάποιες από τις δράσεις είναι: η προκήρυξη υποτροφιών, η οργάνωση συνεδρίων, η Διαδραστική Έκθεση κλπ.

⁴⁴ https://www.forth.gr/index_main.php?c=16&l=g

⁴⁵ http://www.forth.gr/index_main.php?c=2&l=g

Ινστιτούτα⁴⁶. Το κάθε Ινστιτούτο έχει τον δικό του Διευθυντή, όπως και την δική του Επιστημονική Επιτροπή και τους Ερευνητές. Τα επιμέρους Ινστιτούτα έχουν ένα βαθμό σχετικής ανεξαρτησίας, όσον αφορά σε δικές τους δραστηριότητες, που ωστόσο πολλές φορές χρειάζεται να εγκρίνονται από την Διοίκηση. Όσον αφορά στο καθεστώς των συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων, όπως τα προγράμματα «ΚΡΙΠΗΣ»⁴⁷, αυτά υλοποιούνται μέσω των Ινστιτούτων⁴⁸ τα οποία έχουν υποβάλλει πρόταση. Παρόλο που όλες οι διαδικασίες και οι δαπάνες υλοποιούνται μέσω του ΙΤΕ, οι κανόνες που ακολουθούνται είναι συνήθως οι κανόνες που επιβάλλει είτε το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, είτε η Γενική Γραμματεία⁴⁹ Έρευνας και Τεχνολογίας⁵⁰. Οπότε σε αυτήν την περίπτωση, το ανώτατο όργανο να είναι το Υπ. Παιδείας και Πολιτισμού, έπειτα τον εποπτικό ρόλο τον έχει η ΓΓΕΤ, ακολουθεί το Ίδρυμα και τελικά το Ινστιτούτο, το οποίο χωρίζεται στους διαφόρους τομείς. Στην προκειμένη περίπτωση οι τομείς είναι πέντε και κάθε τομέας έχει έναν κύριο ερευνητή και την ευρύτερη ερευνητική ομάδα.

Ο τρόπος με τον οποίο λαμβάνονται οι αποφάσεις, περιορίζεται στο Ινστιτούτο και στην ερευνητική ομάδα που υλοποιεί τα τμήματα της δράσης, ωστόσο, οι παράμετροι αυτών των αποφάσεων έχουν ήδη προκαθοριστεί (Οδηγός εφαρμογής Δράσεων: 8)⁵¹, από το τεχνικό δελτίο της υπό υλοποίησης πρότασης⁵².

⁴⁶ Τα Ινστιτούτα είναι τα εξής: Ινστιτούτο Ηλεκτρονικής Δομής και Λέιζερ, Ινστιτούτο Μοριακής Βιολογίας και Βιοτεχνολογίας, Ινστιτούτο Πληροφορικής, Ινστιτούτο Υπολογιστικών Μαθηματικών, Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών, Ινστιτούτο Επιστημών Χημικής Μηχανικής. Στη διοικητική υπηρεσία, υπάγονται επίσης και οι Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, το Επιστημονικό & Τεχνολογικό Πάρκο Κρήτης και το Δίκτυο ΠΡΑΞΗ.

⁴⁷ http://www.gsrt.gr/central.aspx?sld=106I437I1172I646I437995&olID=671&neID=673&neTa=1_270_1&ncID=0&neHC=0&tbid=0&lrID=2&oldUIID=al671I0I106I437I1172I0I2&actionID=load&JScrip=1

⁴⁸ Τα προγράμματα αυτά δεν απευθύνονται σε ερευνητές ως ατομικές οντότητες αλλά σε φορείς οι οποίοι υποβάλλουν πρόταση όταν αναρτάται η αντίστοιχη προκήρυξη.

⁴⁹ Στην προκειμένη περίπτωση, το ΥΠΠ είναι το ανώτερο όργανο, ωστόσο η ΓΓΕΤ είναι επιφορτισμένη με την τελική υλοποίησή τους.

⁵⁰ Πολλές φορές ενδέχεται οι διαδικασίες που έχουν ήδη υλοποιηθεί από τον φορέα, εφόσον πραγματοποιηθεί κάποια διοικητική επαλήθευση να ακυρωθούν διότι μπορεί να μην πληρούν όλες τις απαραίτητες προϋποθέσεις ή να θεωρείται ότι δεν έχουν υλοποιηθεί με βάση το τι προβλέπεται στο υποβληθέν Τεχνικό Δελτίο.

⁵¹ https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwic29Hj2evMAhXFPRoKHfApCrsQFggBMAA&url=http%3A%2F%2Fepan2.antonistatikotita.gr%2Fuploads%255Codhg os_efarmoghs.doc&usg=AFQjCnENYxRLJOFqTeOjn8LDw3rfXr_8Vg&cad=rja

⁵² Δηλαδή, η πρόταση περιλαμβάνει όλες τις δράσεις που θα πραγματοποιηθούν τόσο από την ερευνητική ομάδα, τα παραδοτέα είναι πολύ συγκεκριμένα, συνεπώς μια ερευνητική ομάδα δεν μπορεί να πραγματοποιήσει μια δράση η οποία δεν αναφέρεται στο τεχνικό δελτίο του έργου. Σε αυτήν την περίπτωση, η δαπάνη θεωρείται μη επιλέξιμη και σε περίπτωση που υλοποιηθεί επισύρει κάποια ποινή για τον φορέα (συνήθως χρηματική).

“Στόχος του ΙΜΣ είναι να προωθήσει την έρευνα στις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες καθώς και την εφαρμογή σε αυτές προηγμένων μεθόδων των θετικών επιστημών και της πληροφορικής.»⁵³

Σε αντίθεση με το Ι.Ε., από τον στόχο του ΙΤΕ/ΙΜΣ γίνεται αντιληπτό ότι το κοινό στο οποίο απευθύνεται είναι εξειδικευμένο κοινό που ήδη ασχολείται με την έρευνα και την τεχνολογία σε ένα ανώτερο εκπαιδευτικό επίπεδο.

γ) **Science Communication (SciCo)**: Ο οργανισμός SciCo, σε αντίθεση με τους άλλους δύο οργανισμούς, έχει πιο απλή δομή. Όπως φαίνεται από την ιστοσελίδα τους στο διαδίκτυο⁵⁴, έχει δυο συνιδρυτές, εκ των οποίων ο ένας έχει τον ρόλο του γενικού διευθυντή, και έπειτα υπάρχουν άλλα δεκατρία άτομα τα οποία είναι επιφορτισμένα με άλλες αρμοδιότητες, ωστόσο δεν υπάρχει κάποια σαφής ιεραρχική δομή, και λειτουργούν σε ένα ομαδικό πλαίσιο. Όσον αφορά στο θέμα της λήψης αποφάσεων, η διαδικασία αυτή είναι ομαδική και οι αποφάσεις λαμβάνονται κατόπιν συζήτησης.

Οι στόχοι της οργάνωσης, όπως αυτοί αναγράφονται στην ιστοσελίδα τους, είναι οι εξής:

«Να προωθήσει τη σωστή επικοινωνία και μετάδοση της επιστήμης. Να ενισχύσει την εικόνα του ερευνητή/επιστήμονα στην κοινωνία. Να προκαλέσει το ενδιαφέρον των νέων για την επιστήμη και τις σχετικές ειδικότητες. Να ευαισθητοποιήσει το κοινό για ζητήματα που αφορούν την καθημερινότητα και σχετίζονται με επιστημονικές δράσεις και ανακαλύψεις.»

Διαπιστώνουμε λοιπόν, ότι οι στόχοι, απευθύνονται σε ένα ποικιλόμορφο κοινό, από ανθρώπους που είναι απαίδευτοι σε θέματα επιστήμης και τεχνολογίας μέχρι ειδικούς σε αυτά.

2.1.2. Δίκτυα επικοινωνίας και συνεργασίας των οργανισμών

Σε αυτήν την ενότητα θα διερευνηθούν οι συνεργασίες των οργανισμών με άλλους οργανισμούς. Συνήθως, οι οργανισμοί, επιλέγουν να συνάπτουν ειδικές διμερείς συμφωνίες συνεργασίας (Cooperation Agreements), οι οποίες δεσμεύουν τους φορείς, ανάμεσα στους οποίους έχουν συναφθεί, να αλληλοϋποστηρίζονται είτε σε απλά θέματα, όπως η επικοινωνία και η προβολή, είτε σε πιο σύνθετα, όπως

⁵³ http://www.ims.forth.gr/index_main.php?c=1&l=g

⁵⁴ <http://webf8.net/dev/scico/about-us/>

είναι οι ανταλλαγές φοιτητών, οι διοργανώσεις συνεδρίων, η συνεργασία σε εκπαιδευτικά προγράμματα κλπ., πολλές φορές, επίσης, οι συνεργασίες αυτές μεταφράζονται και σε οικονομικούς όρους.

Αναφορικά με το Ι.Ε., διαπιστώθηκε ύστερα από εκτενή μελέτη της ιστοσελίδας του ότι έχει έναν πολύ μεγάλο κατάλογο συνεργατών, σε όλα σχεδόν τα τμήματά του, από το Εκδοτικό Τμήμα και την Βιβλιοθήκη, αλλά κυρίως το Πλανητάριο, την Διαδραστική Έκθεση Ε&Τ και τις δραστηριότητες του γενικά (εκπαιδευτικά προγράμματα, σεμινάρια, εκθέσεις κλπ.). Οι φορείς αυτοί αποτελούν είτε φορείς του εσωτερικού, είτε φορείς του εξωτερικού και κάποιοι από αυτούς είναι διεθνείς με σημαντική βαρύτητα στον εκάστοτε τομέα τους.

Το ΙΜΕ έχει, επίσης, ένα μεγάλο κατάλογο συνεργαζόμενων φορέων του εσωτερικού και του εξωτερικού⁵⁵ - ακαδημίες, βιβλιοθήκες, ερευνητικά ιδρύματα, εφορίες, πανεπιστήμια κλπ., όπως επίσης και το ίδιο το ΙΤΕ, καθώς οι συνεργασίες αυτές μπορεί μεν να αφορούν κατά βάση το Ινστιτούτο, ωστόσο, συνήθως συνάπτονται με το Ίδρυμα συνολικά. Ακόμη, το ΙΤΕ διαθέτει Γραφείο Διαμεσολάβησης⁵⁶, το οποίο αναλαμβάνει τη σύναψη και διεκπεραίωση τέτοιων συμφωνιών.

Τέλος, η SciCo, όσον αφορά την υπόστασή της ως μη κερδοσκοπική οργάνωση, διαθέτει σύμφωνα με την ιστοσελίδα της εικοσιτρείς (23) συνεργάτες, ανάμεσα στους οποίους επιστημονικά και ερευνητικά κέντρα, ιδρύματα όπως ο Ελληνικό Κόσμος κ.α..

Δυστυχώς, δεν υπήρχαν διαθέσιμες πληροφορίες για το είδος των συμφωνιών που έχουν συναφθεί, ωστόσο, όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο (1.1.8), οι συμφωνίες, αποτελούν είτε δεσμούς πόρων είτε δεσμούς δραστηριοτήτων ή δεσμούς αλληλοδιαμόρφωσης.

⁵⁵ http://www.ims.forth.gr/index_main.php?c=9&l=g

⁵⁶ «Το **Γραφείο Διαμεσολάβησης (ΓΔΜ)** του ΙΤΕ υποστηρίζει την εμπορική αξιοποίηση των ερευνητικών αποτελεσμάτων του Ιδρύματος καθώς και την ευρύτερη δικτύωσή του με Ιδρύματα, επιχειρήσεις και δημόσιους οργανισμούς και υπηρεσίες στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Η εμπορική αξιοποίηση ερευνητικών αποτελεσμάτων μπορεί να επιτυγχάνεται μέσα από συμφωνίες παραχώρησης δικαιωμάτων χρήσης (licensing agreements), συμφωνίες για τη δημιουργία επιχειρήσεων spin-off, παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών προς τον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα, κ.α.»

2.2. Τα παρασκήνια των εκθέσεων

Εδώ, θα γίνει μια μικρή επισκόπηση των σχέσεων εργασίας και συνεργασίας των ατόμων που εργάστηκαν σε αυτές, αλλά, επίσης και χαρτογράφηση των συνεργασιών του φορέα για την ολοκλήρωση της έκθεσης. Οι σχέσεις αυτές θα εξεταστούν με βάση της συνεντεύξεις και το τί είπαν οι εργαζόμενοι σε αυτές.

Σε αυτό το σημείο θα ξεκινήσω από την έκθεση *«Ημεῖς, οἱ τοῦ μέτρου καὶ τοῦ διαβήτου χειρισταί»*. Από την συνέντευξη, πληροφορήθηκα ότι η έκθεση αποτελεί παραδοτέο του συγχρηματοδοτούμενου προγράμματος *«ΕΛΙΣΤΟΚΑΙΝΟ»* (βλ. σ. 28):

«Πρόεκυψαν κάποια άρθρα, μονογραφία...Αποφασίστηκε να υπάρχει ως παραδοτέο μια έκθεση η οποία περιλάμβανε και θα ήταν το κομμάτι της δημόσιας εικόνας του προγράμματος επάνω στο αντικείμενο.»

Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το γεγονός ότι για την υλοποίηση της έκθεσης εργάστηκε ουσιαστικά μόνο ένα άτομο – ερευνητής του προαναφερθέντος προγράμματος, ο οποίος έκανε την έρευνα, την επιμέλεια των κειμένων, το στήσιμο, την έρευνα αγοράς για την διευθέτηση των οικονομικών ζητημάτων, την οικονομική μελέτη γενικά κλπ. Το δεύτερο άτομο που εργάστηκε για την έκθεση, ήταν ένας εξωτερικός συνεργάτης, ο οποίος έκανε την γραφιστική επιμέλεια της έκθεσης.

«Μοναδικός συνεργάτης μου, και όχι καθ' όλη τη διάρκεια της έκθεσης, ήταν ο Μ. που έκανε την γραφιστική απεικόνιση, και το γραφιστικό κομμάτι και στο σχεδιαστικό και στην επιλογή των υλικών, και πως θα μπορούσε να αποδοθεί.»

Σε αυτό το σημείο παρατηρείται ότι οι ερευνητικοί φορείς, κυρίως όσοι ασχολούνται με θέματα ιστορίας δεν είναι εξοικειωμένοι με την δημιουργία εκθέσεων και μέχρι πρότινος η εκθεσιακή τους πρακτική περιοριζόταν στην κατανομή προθηκών στο χώρο, μέσα στις οποίες τοποθετούνταν ιστορικά τεκμήρια/χειρόγραφα/φωτογραφίες, χωρίς να απαιτείται για αυτό ιδιαίτερη επιμελητική εργασία, παρά μόνο γνώση του ιστορικού κειμένου⁵⁷.

⁵⁷ Αυτό δεν αποτελεί αυθαίρετη γενίκευση, καθώς, εργαζόμενη στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και συγκεκριμένα στο Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών, έχω παρατηρήσει ουκ ολίγες φορές την συγκεκριμένη πρακτική, όπως άλλωστε αναφέρει και ο συνεντευξιαζόμενος.

«είχα πολύ μεγάλη εμπειρία στο κομμάτι επιμέλειας εκθεσιακού υλικού που δείχνεται στο κοινό στη βάση βιβλίων που είναι μια παλιά επιμέλεια και έρευνα και τεκμηρίωση και στήσιμο που είχε κυρίως λευκωματικό χαρακτήρα».

Συνεχίζει λέγοντας, πως η κατανομή των εκθεμάτων στον χώρο ετεροκαθορίστηκε από την ίδια την Εθνική Βιβλιοθήκη διότι ο χώρος δεν επέτρεπε καμιά αλλαγή στην τοποθέτηση των προθηκών, συνεπώς η διαδικασία με την οποία στη συνέχεια κατασκευάστηκε μια αφίσα έπρεπε να προσαρμόζεται στον χώρο και την ήδη υπάρχουσα κατανομή.

«... ο χώρος της Εθνικής Βιβλιοθήκης και ο περιορισμός ότι στις δεκατέσσερις (14) προθήκες του Ziller, που ήταν μακρυές, με μήκος στα 2.20μ. και ύψος 68εκ, σου έβγαζε μεγάλη δυσκολία να εντάξεις και να εισάγεις το υλικό σου σε αυτό – ο μετασχηματισμός του υλικού με ταμπλό επάνω που είναι φτιαγμένα στα σχεδιαστικά, τα κομμάτια των υποστηρικτικών αρχείων σε αυτό, συν επιλεγμένα αρχειακά τεκμήρια της Βιβλιοθήκης».

Το ίδιο αναφέρθηκε και από μια εκ των συνεντευξιαζόμενων από το Athens Science Festival, όπου γίνεται εμφανές ότι ο χώρος, εφόσον προϋπάρχει και δεν δημιουργείται εκ νέου για την έκθεση, καθορίζει σε μεγάλο βαθμό το πως θα δομηθεί η έκθεση. Επιπλέον, σε μια τέτοιου είδους εκδήλωση, η οποία κάθε χρόνο μπορεί να έχει διαφορετικές συνεργασίες, το πως και σε ποιόν θα διαθέσει τον χώρο μπορεί να δημιουργήσει λειτουργικά προβλήματα για μια άλλη εκδήλωση. Λέει χαρακτηριστικά μια συνεντευξιαζόμενη:

«Οι χώροι από μόνοι τους αυτοδιτίθενται, αυτοκαθορίζονται, το αμφιθέατρο που είναι καλοφτιαγμένο, δεν είναι αχανής χώρος οπότε βοηθάει και εξυπηρετεί μικρές ομιλίες κλπ... [...] δεν είχαμε πολλές επιλογές...υστερεί πολύ η ροή του κόσμου και η διευθέτηση του χώρου. Πάντα πρέπει να υπάρχει κάποιο άτομο που να οργανώνει τον χώρο»

Αυτό που παρατηρείται είναι ότι, παρά το γεγονός ότι η μια έκθεσης έχει σαφή αφηγηματική ροή, ενώ η δεύτερη δεν είχε και στις δύο περιπτώσεις η κατανομή των εκθεμάτων καθορίστηκε από την ήδη υπάρχουσα οργάνωση του χώρου. Ακόμη, στην πρώτη έκθεση έπρεπε να προσαρμοστεί ανάλογα με τον χώρο και η αφηγηματική ροή καθώς δεν υπήρχε δυνατότητα αναπροσαρμογής του χώρου:

«Δεν υπήρχε καμιά δυνατότητα αναπροσαρμογής των δομών και θα ήταν και προκλητικό για μένα να το κάνω, οπότε προσπάθησα να είμαι πολύ προσαρμοστικός και να μην επέμβω στον χώρο. Επιπλέον ο ήδη υπάρχων ρόλος του χώρου ως αναγνωστήριο δεν μου επέτρεπε να κάνω παρεμβάσεις».

Σε αντίθεση με τις εκθέσεις που περιγράφησαν, για την έκθεση E&T του Ιδρύματος Ευγενίδου είχε πραγματοποιηθεί μελέτη για τα αντικείμενα τα οποία κατόπιν τοποθετήθηκαν στον ανακαινισμένο χώρο, ωστόσο δεν γίνεται κάποια αναφορά για το αν είχε πραγματοποιηθεί αρχιτεκτονική μελέτη.

«Πρακτικά ήρθαν έτοιμα από τη Cité και τοποθετηθήκαν στον χώρο».

Κάτι το οποίο αναφέρεται και στον ιστότοπο της έκθεσης:

«Το Ίδρυμα ανέθεσε την μελέτη και κατασκευή των διαδραστικών εκθεμάτων στο Διεθνές Γαλλικό Κέντρο Επιστήμης και Τεχνολογίας «Cité des Sciences et de l'Industrie».

Ακόμη, η έκθεση είναι μοιρασμένη ανά ενότητες οι οποίες καταλαμβάνουν από έναν όροφο έκαστη και τα εκθέματα είναι ανεξάρτητα, δεν ακολουθεί κάποια αφηγηματική ροή δηλαδή.

«... ουσιαστικά τα εκθέματα είναι οργανωμένα σε 3 υποενότητες σε κάθε όροφο, υπάρχει θεωρητικά μια σχετική σειρά από το λίγο πιο απλό... χωροταξικά, αλλά ουσιαστικά δεν χρειάζεται να ακολουθήσεις κάποια σειρά για να καταλάβεις κάποια πράγματα»

2.2.1 Δίκτυα συνεργασίας στο επίπεδο της έκθεσης

Σε επίπεδο συνεργασιών, για την πρώτη έκθεση στην Εθνική Βιβλιοθήκη, όπως ανέφερε ο συνεντευξιαζόμενος ο μοναδικός συνεργάτης του ήταν ο γραφίστας με το οποίο η συνεργασία ήταν αρκετά γόνιμη και δημιουργική:

«Και ήταν πολύ καλή η συνεργασία και ο συγχρονισμός με τον Μ. σε αυτό το αισθητικό κομμάτι που δείξαμε στην έκθεση και ταίριαξε το εικαστικό του Μάρκου σε σχέση με τον βεβαρυμμένο χώρο της βιβλιοθήκης που σε καθορίζει και δομικά αλλά και αισθητικά [...] Είχε και μια άλλη τεχνική εργασία που σημαίνει σκανναρίσματα από την πλευρά του Μ., φωτογραφήσεις, μάζεμα αυτού του υλικού, κροπαρίσματα, καθαρισμός των φωτογραφιών κλπ. Αλλά βγήκαμε και οι

δύο πολύ κερδισμένοι, γιατί δουλεύοντας πάρα πολύ σκληρά μεταξύ μας και με πολύ καλή συνεργασία πήραμε πολλά πράγματα ο ένας από τον άλλο.»

Σημαντικό ρόλο κατά τον ίδιο έπαιξε τόσο η θεωρητική όσο και η εμπειρική κατάρτιση και των δύο. Για τον συνεντευξιζόμενο, το γεγονός ότι είχε ασχοληθεί στο παρελθόν με επιμέλεια ιστορικών κειμένων αλλά και με το κομμάτι της ψηφιοποίησης κλπ. και για τον γραφίστα, σημαντικό ήταν το γεγονός ότι έχοντας ο ίδιος κάνει σπουδές ιστορικού συνέβαλλε στο να μπορεί να κατανοήσει το υλικό και να το δουλέψει στη συνέχεια με μεγαλύτερη ευχέρεια. Παρόλα αυτά, στις προκηρύξεις για θέσεις ερευνητικού⁵⁸ και μεταδιδακτορικού⁵⁹ προσωπικού πέραν των τυπικών προσόντων, τα προσόντα που συνεκτιμώνται συνήθως είναι η προηγούμενη επαγγελματική εμπειρία σχετική με το αντικείμενο της προκήρυξης.

«Το ότι ο Μ. σκάνναρε ένα μεγάλο κομμάτι του υλικού τον βοήθησε να το μάθει και μετά να μπορέσει να παίξει με αυτό το υλικό και συνθετικά και αισθητικά να σκέφτεται πως μπορεί να το αξιοποιήσει και να το δείξει και το ότι έχει τελειώσει το Μ.Ι.Θ.Ε.⁶⁰ τον βοήθησε να καταλάβει το υλικό για να μπορέσει να το συνθέσει.»

Επιπλέον, αναφέρει ότι και ο ίδιος, μην γνωρίζοντας το αντικείμενο του γραφίστα βοηθήθηκε ιδιαίτερα από την συνεργασία του αυτή διότι μπόρεσε έτσι να καταλάβει πράγματα για την εκτύπωση και την εμφάνιση του αντικειμένου.

«-Θα ήθελα πχ να βγει αυτό το περιοδικό.

-Σ. δεν μπορεί να βγει αυτό το περιοδικό γιατί δεν έχουμε κάνει καλό σκαννάρισμα.

*Μπήκαμε σε μια σχέση που βρήκαμε μέσω συναίνεσης έναν πολύ καλό τρόπο [...]
Αυτό είναι προϊόν της προηγούμενης εμπειρίας μου με γραφίστες και μιας επαφής του ίδιου του Μ. με τις επιστήμες.»*

Αναφορικά με τη συνεργασία που είχε με άλλους φορείς, αυτό φάνηκε να αποτελεί ένα ιδιαίτερα απαιτητικό κομμάτι καθώς υπήρχαν πολλές αντικειμενικές

⁵⁸ <http://www.iacm.forth.gr/docs/press/Elistokaino28-05-2013.pdf>

⁵⁹ <http://www.iacm.forth.gr/docs/press/ElistokainoKiki180413.pdf>

⁶⁰ Τμήμα Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

δυσκολίες. Εδώ διαπιστώθηκε ότι παρά το γεγονός ότι εκτελεστικός φορέας ήταν το ΙΜΕ/ΙΤΕ αυτό δεν βοήθησε όσο θα περίμενε κανείς στην υλοποίηση της έκθεσης. Οι οργανισμοί πολλές φορές ήταν καχύποπτοι και δεν έδειξαν διάθεση αφενός στο να φιλοξενήσουν την έκθεση και αφετέρου στο να διαθέσουν τα αρχεία τους για να αποτελέσουν μέρος της έκθεσης. Αποτέλεσμα αυτού ήταν η συνεχής αναζήτηση εναλλακτικών τρόπων με τους οποίους θα μπορούσε να υλοποιηθεί η έκθεση. Εδώ γίνεται ακόμη πιο έντονη η ανάγκη κάποιων οργανισμών να αντιληφθούν ποιο θα είναι το όφελός τους από την φιλοξενία της έκθεσης ή από την παραχώρηση αρχείων. Για αρκετούς οργανισμούς το όφελος μεταφραζόταν στην οικονομική συναλλαγή, που βέβαια, σε μια έκθεση η οποία γίνεται στο πλαίσιο ενός ερευνητικού προγράμματος, με τους ελάχιστους χρηματικούς πόρους που έχουν προβλεφθεί πρέπει υπολογιστούν όλα τα κόστη που μπορεί αυτή να έχει. Αυτό, σημαίνει ότι θα έπρεπε να βρεθεί ο οργανισμός ο οποίος δεν θα απαιτούσε χρηματικό αντίτιμο.

«Οπότε είχε μια καθυστέρηση κάποιων εβδομάδων για το υλικό που έπρεπε να έρθει [...] και γινόντουσαν πολλά λάθη σε υλικό [...]. Οπότε πήγαινε πίσω η διαδικασία γι' αυτό [...] θα έπρεπε να υπάρχει μια δικτύωση διαφορετική [...] υπάρχει γραφειοκρατία σε σχέση με το να μπορείς να κάνεις αιτήσεις για να μπορέσεις να έχεις πρόσβαση σε κάποιο υλικό. Η διάθεση των ανθρώπων που επικοινωνήσα σε μια τέτοια έκθεση ήτανε... εξαρτιόταν από τον φορέα... Σε αυτό το κομμάτι, που εντάξει παίζει και το ζήτημα του τι κάνεις με ένα συγκεκριμένο αρχειακό υλικό και ποιο είναι το παρελθόν, γιατί η καχυποψία που έχουν συγκεκριμένοι φορείς από άλλου τύπου καταστάσεις και κυρίως με την διασπορά που υπάρχει μέσω του διαδικτύου στο αρχειακό υλικό, νομίζω ότι έπαιξε, τουλάχιστον στις πρώτες συζητήσεις ρόλο. Νομίζω η εμπιστοσύνη που προσπάθησαν να μου δείξουν ή και η προσπάθειά μου να τους καθησυχάσω για το πως θα γίνει μια σοβαρή έκθεση τελοσπάντων ήταν αυτή που έπεισε τελικά και να βρεθεί το υλικό και να υπάρχει μια καλή σχέση που φάνηκε στο τέλος.»

Καταλήγοντας λοιπόν, στο γεγονός ότι δεν υπήρχαν επαρκείς οικονομικοί πόροι, οι συμφωνίες, τυπικές οι άτυπες, που θα συνάπτονταν με τους οργανισμούς, οι οποίοι παίζουν καθοριστικό ρόλο στην πραγματοποίηση της

έκθεσης, θα πρέπει να βασίζονται σε κριτήρια αμοιβαίου συμφέροντος, όπως είναι η προβολή του οργανισμού που θα φιλοξενεί την έκθεση.

Στην Διαδραστική Έκθεση E&T, αναφορικά με το στήσιμο της, όπως προαναφέρθηκε, η ήρθε έτοιμη⁶¹ από το γαλλικό Κέντρο Επιστήμης και Τεχνολογίας «Cité des Sciences et de l' Industrie», ωστόσο αυτό που πληροφορούμαστε από τους ίδιους τους εργαζομένους είναι ότι στο στήσιμο της έκθεσης ενεπλάκησαν τρία ή τέσσερα άτομα από το Ίδρυμα και μια μεγάλη ομάδα από την Γαλλία.

«Πρέπει να ήταν τέσσερα (άτομα) από το Ίδρυμα και από τη Cité ήταν μια ολόκληρη ομάδα. Υπήρχε και μια επιτροπή που είχε το επιστημονικό κομμάτι, την επιστημονική επιμέλεια ας πούμε. Πρακτικά, ήρθαν έτοιμα από τη Cité και τοποθετηθήκαν στον χώρο. [...] εκ νέου επιμελητική δουλειά έγινε μόνο για τις ταμπέλες των οδηγιών και των εξηγήσεων».

Όπως αναφέρθηκε και στο θεωρητικό πλαίσιο στο κεφάλαιο (1.1.8) συνεργασία με φορείς εξωτερικού, για την ανταλλαγή τεχνογνωσίας αλλά κυρίως την ανάθεση κατασκευή εκθεμάτων παρατηρείται και σε αυτήν περίπτωση.

Ακόμη, στο επίπεδο συνεργατών, υπάρχει επίσης μια τυπική ιεραρχική θέση, υπάρχει, δηλαδή, ο διευθυντής της έκθεσης – ο οποίος είναι επιφορτισμένος με τη λήψη αποφάσεων, οι δύο υπεύθυνες οι οποίες έχουν μοιράσει τους ρόλους – η μια είναι επιφορτισμένη με το συντονισμό της ομάδας, την επικοινωνία και τα εκπαιδευτικά προγράμματα, ενώ η δεύτερη με την λειτουργία (διοικητικό μέρος της δουλειάς) και την οργάνωση των βαρδιών κλπ. – και ακολουθεί και η υπόλοιπη ομάδα που αποτελείται από φυσικούς, χημικούς, ιστορικούς των επιστημών κλπ. οι οποίοι είναι επιφορτισμένοι με τα εκπαιδευτικά προγράμματα που τρέχουν παράλληλα με την έκθεση, τις ξεναγήσεις κλπ.. Όπως αναφέρουν οι

⁶¹ Ο Caulton (1998:41), αναφέρει πως στην Αγγλία, με εξαίρεση τις μικρές εκθέσεις οι οποίες δημιουργούνται εντός του ιδίου του ιδρύματος από ειδικούς, είναι πάγια πλέον τακτική να δημιουργούνται συμβόλαιο ανάπτυξης και κατασκευής εκθεσιακών αντικειμένων σε εταιρείες που έχουν την τεχνογνωσία αλλά και τα μέσα. Αυτό πραγματοποιείται μέσα από μια διαδικασία διαλόγου για τους στόχους και τις μεθοδολογίες όταν αναθέτει την δημιουργία διαδραστικών εκθεμάτων προκειμένου να διασφαλιστεί η αποτελεσματικότητα του εκθέματος και ταυτόχρονα μην ξεφύγει από τον προϋπολογισμό.

συνεντευξιαζόμενοι οι σχέσεις αυτές δεν είναι στατικές, είναι δυναμικές και συνήθως «όλοι κάνουν απ' όλα».

«Υπήρχαν κάποιες γενικές αρμοδιότητες που αφορούσαν όλους, ξενάγηση κλπ., και δίνουμε οδηγίες, επιτηρούσαμε το χώρο, καθοδηγούσαμε πολλές φορές ως προς τη διαδρομή και μετά ο καθένας έχει εμπλοκή σε κάποιες παραπάνω δραστηριότητες, παραδείγματος χάρη σε κάποιες εκδηλώσεις που θέλαμε να στήσουμε [...] Οι αρμοδιότητες ήταν ίδιες σχετικά με την περιήγηση και μετά ανάλογα ο καθένας με τη δεξιότητα του κλπ. μπορεί να είχε περισσότερο ή λιγότερο εμπλοκή σε άλλα πράγματα.»

«... υπάρχουν ας πούμε υποομάδες που ασχολούνται με συγκεκριμένα πράγματα [...] παρόλα αυτά υπάρχουν και πολλά πράγματα που τα κάνουν όλοι ανάλογα με τις ανάγκες και τον χρόνο.»

Στην συγκεκριμένη περίπτωση παρατηρείται ότι οι εργαζόμενοι είναι όλοι επιστήμονες (βιολόγοι, χημικοί, φυσικοί, ιστορικοί των επιστημών), οι οποίοι προσλήφθηκαν βάσει των τυπικών προσόντων τους (εκπαίδευση, πτυχία επί του αντικειμένου κλπ.) και επειδή τους δόθηκε η απαραίτητη ελευθερία κατάφεραν να αξιοποιήσουν ένα φάσμα των εμπειρικών τους δεξιοτήτων και να τις αναδείξουν στα διάφορα εκπαιδευτικά προγράμματα.

«Ναι, στο Ευγενίδειο χρησιμοποίησα όλες μου τις δεξιότητες σε όλα τα επίπεδα και ως μουσικός και ως ακαδημαϊκός. Γενικά ο καθένας μας, ότι πρακτικό υπόβαθρο είχε το αξιοποιούσε ή είχε την δυνατότητα να το αξιοποιήσει αν ήθελε.»

«Αντίστοιχα λοιπόν κάθε νέο άτομο που ερχόταν και του αφήναμε μια σχετική ελευθερία να προτείνει πράγματα, να προτείνει προγράμματα που θέλει να κάνει, δραστηριότητες... πρότεινε πράγματα ορμώμενα και από την δική του θεωρητική και, εεεμμ, εμπειρική κατάρτιση. Όταν κρίναμε ότι αυτό που πρότεινε ήταν ωραίο και ταίριαζε στον στόχο [...] όταν το ενσωματώναμε πολλές φορές βλέπαμε ότι είχε πολύ καλή ανταπόκριση από τον κόσμο, δηλαδή το συγκυριακό ήτανε η συγκυρία του να υπάρχει ο άνθρωπος που θα το πρότεινε, να έχουμε εμείς τη δυνατότητα να το ενσωματώσουμε στο πρόγραμμα, να

υπάρχει το κοινό που θα του αρέσει... οπότε λίγο κάπως τα πράγματα ερχόντουσαν και κουμπώνανε...»

Ο ίδιος ο οργανισμός, δεν είχε δώσει έμφαση στις δεξιότητες των εργαζομένων κατά την διαδικασία της πρόσληψης, παρόλα αυτά δεν αποθάρρυνε τους εργαζομένους στην έκθεση να τις αναπτύξουν, με την προϋπόθεση να μην αποκλίνουν από τον στόχο της και να είναι πλήρως μελετημένη ως προς την εφαρμογή της.

«Ο φορέας ήταν εν γένει ανοιχτός αλλά σε περίπτωση που η πρόταση θα είναι αρκετά μελετημένη ως προς το κόστος, την ελκυστικότητα αλλά και την επιστημονική χρησιμότητα».

Το Athens Science Festival, όπως αναφέρουν οι συνεντευξιαζόμενοι, ακολουθεί μια δομή η οποία δεν είναι αυστηρά γραμμική ή ιεραρχική. Όσον αφορά στο στήσιμο του φεστιβάλ, για την υλοποίησή του συνεργάζονται δύο οργανισμοί και ένας ελεύθερος επαγγελματίας. Οι βασικοί οργανισμοί είναι η SciCo και το Βρετανικό Συμβούλιο. Όσον αφορά την SciCo, ένα μεγάλο μέρος της – και εδώ εννοώ τους ανθρώπους που εργάζονται σε αυτήν, ενώ το Βρετανικό Συμβούλιο αποσπά ένα μέρος του εργατικού του δυναμικού για να εργαστούν στην οργάνωση του φεστιβάλ.

«Ο πυρήνας της διοργάνωσης είναι μια μικρή ομάδα, γιατί δεν μπορούν να τα κάνουν όλα όλοι, ευτυχώς υπάρχει και η τεχνική υπηρεσία του χώρου που βοηθάει με τα computers κλπ., υστερούμε σε 2 άτομα κυρίως για τον χώρο. Η κυρίως ομάδα είμαστε ο Θ.Α., η Α.Α. κ εγώ οι τρεις διοργανωτές, είναι η Γ. και μετά... είναι οι διάφοροι curators για τους διάφορους τομείς, δεκαπέντε άτομα δεν είμαστε».

«Λόγω της πολύ μεγάλης διοργάνωσης, δεν είναι δυνατόν να εργαστούμε σε ομάδες χωρίς κάποιον υπεύθυνο, διότι θα επικρατούσε χάος, χρειάζεται ένα άτομο το οποίο θα αναλάβει κάθε φορά μια ομάδα και θα είναι αυτός που θα λαμβάνει της τελικές αποφάσεις. [...] Εννοείται πως παίρνονται πρωτοβουλίες, από τα άτομα της ομάδας, αλλά σε διαχειρίσιμες κλίμακες. [...] Το οργανόγραμμα ακολουθεί μια μορφή πυραμίδας γενικά, δηλαδή, στην πιο πάνω βαθμίδα είναι οι διοργανωτές,

μετά είναι οι υπεύθυνοι των ομάδων που έχουν αναλάβει έναν διαφορετικό τομέα και μετά τα υπόλοιπα άτομα της ομάδας».

Οι ευθύνες είναι κατανεμημένες στους υπευθύνους, οι οποίοι εκπαιδεύουν τις ομάδες τους, προκειμένου να είναι σε ετοιμότητα κατά της διάρκειας του φεστιβάλ. Ένα παράδειγμα είναι η ομάδα των εθελοντών, η οποία έχει έναν υπεύθυνο για σύνολο των εθελοντών – ο οποίος έχει ως επιπλέον αρμοδιότητα την διαχείριση των εσωτερικών σχέσεων, και επίσης εκπαιδεύει έναν υπεύθυνο για κάθε ομάδα⁶², ανάλογα με το τμήμα του φεστιβάλ το οποίο τους ανατίθεται. Ο υπεύθυνος της ομάδας είναι επιφορτισμένος με την εκπαίδευση και την διαχείριση της δικής του ομάδας εθελοντών και συν τοις άλλοις η εκπαίδευσή του περιλάμβανε και ένα κομμάτι διαχείρισης κρίσεων.

Παρά το είδος της οργάνωσης, και σε αυτήν την περίπτωση δίνεται ελευθερία ως προς την κατάθεση προτάσεων για την βελτίωση τόσο του φεστιβάλ όσο και της λειτουργίας των ομάδων, βέβαια και εδώ υπάρχει η προϋπόθεση να είναι στοιχειοθετημένη. Αυτό σημαίνει πως θα πρέπει το άτομο που θα έχει μια ιδέα θα μπορεί να την προτείνει για υλοποίηση, αρκεί να είναι σε θέση να αναλάβει τα επιμέρους θέματα που τίθενται, είτε αυτό είναι η επικοινωνία με τους αντίστοιχους ανθρώπους και φορείς, είτε να αναλάβει να βρει χρηματοδότηση για την υλοποίηση του. Σε αντίθεση με το E.I., το ASF δεν διαθέτει τόσο μεγάλο προϋπολογισμό ώστε να μπορεί να αναλάβει πλήρως δραστηριότητες οι οποίες δεν είναι εξ αρχής προγραμματισμένες.

Σε περίπτωση που προκύψει κάποιο πρόβλημα, και σε περίπτωση που δεν μπορεί να επιλυθεί από τον εθελοντή/ντρια, τότε εκείνος απευθύνεται στον υπεύθυνο της ομάδας, και σε περίπτωση που δεν μπορεί ούτε αυτός να ενεργήσει με κάποιο τρόπο, ενημερώνεται και αναλαμβάνει την επίλυση ο επικεφαλής των εθελοντών.

Σε επίπεδο συνεργασίας με άλλους οργανισμούς για την υλοποίηση του φεστιβάλ, είναι χαρακτηριστικό το ότι αυτό δουλεύει κυρίως με την συμμετοχή φορέων και οργανισμών.

⁶² Η οργάνωση αυτή της ομάδας πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά φέτος κυρίως λόγω του μεγάλου αριθμού των εθελοντών. Συνεπώς, μοιράστηκαν σε ομάδες, ανάλογα με το τμήμα του φεστιβάλ στο οποίο θα συμμετείχαν.

«Όταν στήνουμε το φεστιβάλ, κάνουμε μια πρόσκληση στα σχολεία, μια ανοιχτή πρόσκληση σε κάθε ενδιαφερόμενο, έρχονται οι διάφορες αιτήσεις, οι οποίες έρχονται σχετικά αργά, και καλεί και ο καθένας και τους key note speakers. Μετά έχουμε και τα ερευνητικά κέντρα που δεν μπορείς να τους αρνηθείς και επίσης έρχονται και από πανεπιστήμια και νέοι από άλλους φορείς».

Εδώ παρατηρείται αυτό που αναφέρθηκε στο παραπάνω κεφάλαιο (1.1.8) για τα χαρακτηριστικά που έχουν οι συνεργασίες μεταξύ οργανισμών και εδώ παρατηρούμε το στοιχείο της αμοιβαίας συνεισφοράς όσον αφορά στην έκθεση όπου στεγάζονται τα πειράματα και οι τεχνολογικές καινοτομίες. Ένα μεγάλο κίνητρο για τους φορείς που συμμετέχουν οικειοθελώς είναι εκείνο της προβολής και της διάχυσης του έργου τους, συνεπώς σε αυτήν την περίπτωση έχουμε συμφωνίες οι οποίες είναι χαλαρές και πολλές φορές προφορικές/άτυπες. Πέρα από τους φορείς οι οποίοι συμμετέχουν στην έκθεση, υπάρχουν και οι φορείς οι οποίοι συνδράμουν ενεργά στην υλοποίησή της, όπως παραδείγματος χάριν η Τεχνόπολη, η οποία διαθέτει, χωρίς αντίτιμο τους χώρους αλλά επίσης και την τεχνική υποστήριξη για το φεστιβάλ, ή φορείς όπως το Βρετανικό Συμβούλιο το οποίο παραχωρεί και ανθρώπινους πόρους αλλά και οικονομικούς πόρους. Οι άλλες συνεργασίες, συνάπτονται με γνώμονα την προβολή. Έφόσον πολλοί φορείς παρέχουν είτε οικονομικούς πόρους είτε προμηθεύουν με υλικό (αναλώσιμα, τεχνολογικό εξοπλισμό κλπ.) τότε το αντάλλαγμα είναι προβολή τους σε ένα φεστιβάλ που έχει ένα διευρυμένο και πολυσυλλεκτικό κοινό.

Το σημαντικότερο σε αυτό το σημείο, είναι η απόκτηση και η δημιουργία νέας γνώσης από τους ίδιους τους δρώντες ενός δικτύου στον εργασιακό τομέα. Η συνεργασία και η τριβή τους με τα άτομα του ιδίου δικτύου παράγει μια νέα γνώση, η οποία μεταφράζεται σε δεξιότητες τις οποίες κάποιος δεν θα μπορούσε να αποκτήσει αν ο καταμερισμός εργασίας και οι αρμοδιότητες ήταν σαφώς και αυστηρώς διαχωρισμένες η δεν δινόταν η ευκαιρία σε άτομα να εισέλθουν στην σφαίρα δραστηριότητα κάποιων άλλων ατόμων.

Το ίδιο ισχύει και στο επίπεδο των οργανισμών οι οποίοι δημιουργώντας σχέσεις εργασίας με άλλους φορείς μπορούν να δημιουργούν ροές και δίκτυα τα

οποία εξυπηρετούν την απόκτηση ωφελειών, είτε αυτές μεταφράζονται σε τεχνογνωσία, είτε σε ανθρώπινους ή οικονομικούς πόρους, είτε σε

2.2.2. Τεχνολογία στην καθημερινότητα

Όπως αναφέρθηκε στο κεφάλαιο (1.1.7), η τεχνολογικές εξελίξεις στην πολιτιστική βιομηχανία καταλαμβάνουν πλέον ένα δομικό κομμάτι της μουσειακής και εκθεσιακής πρακτικής, που δίνει, βέβαια, βαρύτητα κυρίως στην έκθεση αυτή καθ' εαυτή, χωρίς να απασχολείται με τον ρόλο της τεχνολογίας σε επίπεδο καθημερινής συνεργασίας και λειτουργικότητας της ομάδας που εργάζεται για την υλοποίηση της έκθεσης.

Από της συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν, όλοι οι εργαζόμενοι αναγνωρίζουν την σημασία που έχει η τεχνολογία στην καθημερινότητά τους και τον τρόπο με τον οποίο οι ίδιοι την αξιοποιούν. Από την έκθεση «Ημεϊς, οί τοῦ μέτρου καί τοῦ διαβήτου χειρισταί», ο συνεντευξαζόμενος αναφέρει τα εξής:

«Σε καθημερινό επίπεδο τα μέσα που χρησιμοποιούσα ήταν φωτογραφικές μηχανές, σκάννερ, βίντεο, υπολογιστές με διάφορα προγράμματα για Photoshop κλπ., μονταζιέρες για το κομμάτι του ήχου και του υποτιτλισμού για τα βίντεο της έκθεσης, εεε τι άλλο, ένα κομμάτι σε multimedia....Δεν χρειάστηκε να μάθω προγράμματα που δεν είχα ξαναχρησιμοποιήσει, τα είχα ξαναχρησιμοποιήσει όλα στο παρελθόν, οπότε είχα και μια σχετική ευκολία.»

Ενώ, αναφορικά με το αν και τον τρόπο με τον οποίο καθόρισε η τεχνολογία την έκθεση ανέφερε πως, η πρόσβαση που υπήρχε σε συγκεκριμένου είδους προγράμματα περιόρισε κατά πολύ τον τρόπο που θα μπορούσε να υλοποιηθεί η έκθεση. Αυτό διότι είχε πρόσβαση μόνο σε προγράμματα ελεύθερου λογισμικού τα οποία πολλές φορές παρέχουν συγκεκριμένο φάσμα δυνατοτήτων.

«Ναι, θα μπορούσε να ήταν πιο... τώρα εδώ μπαίνει πάλι το θέμα του κόστους... θα μπορούσε να είχε γίνει λίγο πιο συγκροτημένο, πιο πολλές δειγματοληψίες σε πράγματα και να χρησιμοποιηθούν καλύτερα προγράμματα [...]Θα μπορούσαμε να έχουμε άλλα προγράμματα, το ότι μπορούσαμε να

χρησιμοποιήσουμε συγκεκριμένες γραμματοσειρές που ήταν free πάλι είναι πρόβλημα.»

Από το Ίδρυμα Ευγενίδου, από τον έναν συνεντευξιαζόμενο παρατηρείται ότι ενώ αρχικά ήταν επιφυλακτικός προς τεχνολογικά εργαλεία τα οποία λειτουργούν μέσω διαδικτύου⁶³, εξοικειώθηκε σε μεγάλο βαθμό, και πλέον τα θεωρεί αναγκαία. Τα εργαλεία αυτά είναι εφαρμογές της google και άλλων εταιρειών τα οποία εξυπηρετούν την κοινή διαχείριση από διαφορετικά άτομα, ή τον διαμοιρασμό αρχείων κλπ.

... Τα εργαλεία της google μας βοήθησαν πάρα πολύ, δηλαδή google docs, το drive, το dropbox, γιατί θόλεψε όταν θέλαμε να κάνουμε κάτι σε βάθος χρόνου, να βάζει κάποιος ιδέες και να τις βλέπουν όλοι. [...] Ταυτόχρονα, εκπαιδευτήκαμε σε αυτά τα εργαλεία, μάθαμε να τα χρειαζόμαστε.»

Οι άλλοι εργαζόμενοι, θέλοντας να δώσουν έμφαση στην εξάρτηση που υπάρχει από την τεχνολογία ανέφεραν ότι, αν υπάρξει διακοπή ρεύματος ή διακοπή του internet, δεν υπάρχει λόγος να πάνε στην δουλειά. Έδωσαν ιδιαίτερη βαρύτητα στο γεγονός ότι εργάζονται αποκλειστικά μέσω των εργαλείων που αναφέρθηκαν παραπάνω και μόνο μέσω internet.

«... ουσιαστικά δουλεύουμε πάρα πολύ online και έχουμε έγγραφα τα οποία διαχειριζόμαστε κοινά, ο ένας με τον άλλον, και συνεργαζόμαστε κλπ., πρακτικά υπάρχουν όλα στο drive.»

Κάποιοι αναφέρθηκαν και στην ανάγκη εκμάθησης νέων τεχνολογιών που προέκυψαν λόγω της εργασίας τους στην συγκεκριμένη έκθεση, πολλές φορές αφιερώνοντας προσωπικό χρόνο. Τονίστηκε επίσης το γεγονός ότι, παρόλο που υπάρχει εργαζόμενος, ο οποίος αναλαμβάνει δουλειές όπως την δημιουργία και την επεξεργασία βίντεο ή και για γραφιστικές δουλειές, λόγω του φόρτου εργασίας και επειδή κάποια πράγματα δεν μπορούσαν να περιμένουν το πότε θα μπορεί ο εργαζόμενος αυτός, αναγκάζονταν να τα μαθαίνουν για να κάνουν την δουλειά που θέλουν πιο γρήγορα. Όταν ερωτήθηκαν με ποιον τρόπο έμαθαν αυτά τα

⁶³ «Θα έλεγα ότι είμασταν λίγο, επιφυλακτικοί και σκωπτικοί σε σχέση με αυτού του είδους την επικοινωνία, γιατί ας πούμε μας βάζουν να ανοίγουμε google doc.»

προγράμματα επεξεργασίας εικόνας, ήχου, βίντεο κλπ., απάντησαν πως αυτό έγινε μέσω κάποιου ατόμου το οποίο ήδη γνώριζε αυτά τα προγράμματα και με προσωπική προσπάθεια.

«επειδή είχε μεγάλο φόρτο αυτά αργούσαν πάρα πολύ, εμένα μου άρεσε κιόλας, ήταν κάτι που ήθελα να μάθω οπότε μου έμαθε αντίστοιχα μια άλλη συνάδελφος που γνώριζε, μου έδειξε κάποια βασικά πράγματα, είχαμε και τα προγράμματα στο γραφείο οπότε άρχισα λίγο να πειραματίζομαι και το έμαθα και πλέον τα βίντεο ας πούμε τα έκανα εγώ.»

Από αυτές τις συνομιλίες, διαπιστώνεται ότι είναι αρκετά συνειδητοποιημένοι ως προς τον ρόλο της τεχνολογίας στην καθημερινότητά τους και πως αυτός δεν είναι απλά επικουρικός αλλά πως το σύστημα της εργασίας τους έχει δομηθεί πάνω σε αυτήν και πως θα είναι δύσκολο να υπάρξει έξω από αυτήν.

«Υπό αυτή την έννοια αποκτάς σιγά-σιγά έναν μπούσουλα στο πως το φτιάχνεις και επιπλέον γίνεται και πιο μηχανικό αυτό και να φτιάχνεις χώρο και για άλλα πράγματα.»

Παρόμοια αντιμετώπιση όσον αφορά στην χρήση των τεχνολογικών μέσων βλέπουμε και από τα άτομα στο Athens Science Fest, ειδικά από ένα άτομο μεγάλης ηλικίας, το οποίο κάνει εμφανές το ότι αν εργάζεσαι σε ένα σύστημα το οποίο χρησιμοποιεί κυρίως τα τεχνολογικά μέσα τόσο για την επικοινωνία του αλλά και για την υλοποίηση διαφόρων εργασιών σε αναγκάζει να εξοικειωθείς και εσύ με αυτά. Γίνεται επίσης ξεκάθαρο ότι, πλέον δεν μπορεί να ξεφύγει κάποιος από την τεχνολογία, ειδικά οι νέοι οι οποίοι γεννιούνται σε ένα περιβάλλον που από πολύ μικρή ηλικία έρχονται σε επαφή με διάφορα τεχνολογικά μέσα και εφαρμογές.

«Δυστυχώς άνοιξα ως και Facebook, διότι είναι ένας τρόπος να επικοινωνήσεις [...] και με το skype και με τα κινητά και με τα μηνύματα, δεν μπορείς να δουλέψεις διαφορετικά. Όλοι είναι εξοικειωμένοι, είναι παιδιά της σύγχρονης εποχής, ξέρουν τα πάντα...»

Και σε αυτήν την περίπτωση βλέπουμε να υπάρχει ιδιαίτερη εξοικείωση με τα εργαλεία της google, κυρίως διότι εξυπηρετούν την συνεργασία μεγάλων ομάδων

ατόμων χωρίς να χρειάζεται να έρχονται σε κατ' ιδίαν επικοινωνία. Σε τέτοιου είδους περιβάλλοντα, η δυνατότητα πρόσβασης σε κάποιο αρχείο ανά πάσα στιγμή, ακόμη και από το τηλέφωνο έχει διευκολύνει ιδιαίτερα τη συνεργασία. Φυσικά όλα αυτά τα εργαλεία μπορούν να λειτουργήσουν μόνο εφόσον υπάρχει internet.

Σε αυτήν την ενότητα γίνεται αντιληπτό το ότι, όσον αφορά στις εκθέσεις E&T – είτε αυτές δομούνται με την λογική της προθήκης στην οποία βρίσκεται η πληροφορία συσσωρευμένη, είτε με την πιο σύγχρονη μορφή της διαδραστικής έκθεσης – ή σημασία της τεχνολογίας, ως διαμεσολαβητή στο δίκτυο δράσης των εργαζομένων, εξυπηρετεί στην επίτευξη των στόχων που ορίζονται για την υλοποίησή τους.

2.2.3 Τα προβλήματα ως αντιφάσεις του συστήματος

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί θα επιχειρήσω να αντιμετωπίσω τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν στις τρεις αυτές εκθέσεις υπό το πρίσμα των αντιφάσεων της θεωρίας δραστηριότητας, καθώς αποτελούν ένα βασικό χαρακτηριστικό των συστημάτων και καίριο για την εξέλιξή τους.

Όσον αφορά στην έκθεση E&T του Ιδρύματος Ευγενίδου αλλά και στο Athens Science Festival, το πρώτο και βασικότερο πρόβλημα που παρατηρείται είναι ο συντονισμός πολλών ανθρώπων, οι οποίοι έχουν διαφορετικό υπόβαθρο, τόσο θεωρητικό όσο και εμπειρικό. Στο Ι.Ε., αυτό που πληροφορήθηκα είναι ότι κατά τη διαδικασία παραγωγής μιας δραστηριότητας για το κοινό, υπάρχει πολυφωνία (πράγμα που αποδίδεται στο ότι επειδή τέτοιοι οργανισμοί λειτουργούν με περιορισμένο αριθμό προσωπικού, θα πρέπει όλα τα άτομα της ομάδας να συμμετέχουν πολλές φορές στη διαδικασία υλοποίησης και δραστηριοτήτων που δεν εμπίπτουν απαραίτητα στο πεδίο τους) λόγω του ότι για να διεκπεραιωθεί πρέπει να συμμετέχουν αρκετά άτομα από την ομάδα. Αυτό, πολλές φορές - επειδή τα άτομα της ομάδας προέρχονται από διαφορετικά πεδία - δημιουργεί προστριβές και πολλές φορές εντάσεις, οι οποίες με την πάροδο του χρόνου, και επειδή υπάρχει ζύμωση όλων των ατόμων μέσα από κοινές δράσεις, εξομαλύνονται. Οι ίδιοι αναγνωρίζουν ως πρόβλημα την μη ύπαρξη ομάδας (όχι ατόμων) που να είναι επιφορτισμένη με κάποιες συγκεκριμένες αρμοδιότητες, όπως λόγου χάρη τα εκπαιδευτικά προγράμματα, ωστόσο θεωρούν ότι πριν την ένταξη σε κάποια ομάδα

ένα άτομο πρέπει να δραστηριοποιηθεί σε διάφορες επιμέρους δραστηριότητες προκειμένου να μπορεί να αντιληφθεί το πως λειτουργούν, ώστε όταν θα βρίσκεται σε κάποια ομάδα να έχει ήδη αποκτήσει γνώση σε μια μεγάλη γκάμα των δραστηριοτήτων και να κατανοεί τόσο τα όριά τους και τους περιορισμούς αλλά και να μπορεί να βρίσκει τρόπους να τα ξεπερνάει.

Σε αντίθεση τους εργαζόμενους στο Ι.Ε., οι υπεύθυνοι του ASF, αποφάσισαν να δημιουργήσουν ένα σύστημα πυραμίδας, από ομάδες που διαχωρίζονται με βάση το αντικείμενο και έχουν τον δικό τους υπεύθυνο, και πάνω από τον υπεύθυνο να υπάρχει ο διοργανωτής, ώστε να προλαβαίνουν καταστάσεις δημιουργίας χάους και ασυνεννοησίας ή αλληλοεπικάλυψης αρμοδιοτήτων κλπ. Το σύστημα παρέχει σχετική ελευθερία για να μπορείς να κινηθείς από το χαμηλό επίπεδο της ομάδας στο πιο υψηλό μέσα από μια διαδικασία εκπαίδευσης η οποία γίνεται από τους ίδιους του υπευθύνους με τη μορφή workshop πριν το φεστιβάλ.

Στην τρίτη έκθεση, ιδίου τύπου πρόβλημα ήταν εκείνο της συνεννόησης με τις Βιβλιοθήκες ή τα διάφορα Αρχεία για την ανάκτηση υλικού χρήσιμου για την έκθεση. Πολλές φορές, όπως αναφέρει ο συνεντευξιαζόμενος, όταν το θέμα δεν μπορούσε να λυθεί σε προσωπικό επίπεδο, τότε αναλάμβανε την επίλυση ο οργανισμός, ωστόσο εδώ τίθεται θέμα μόνο γραφειοκρατικής εμπλοκής, όπου αιτούνταν από τα Αρχεία και τις Βιβλιοθήκες με επίσημο έγγραφο να επιτραπεί η πρόσβαση στο αναγκαίο υλικό. Σε τέτοιες περιπτώσεις, η βαρύτητα που φέρει το όνομα κάποιου ερευνητή ή φορέα, προσδίδει την απαραίτητη αξιοπιστία στο άτομο ώστε να το εμπιστευθούν οι εκάστοτε φορείς. Σε τέτοιες περιπτώσεις, είναι καθοριστικά χρήσιμη η ύπαρξη κάποιου είδους συμφωνίας του ΙΜΕ, ως ερευνητικού φορέα, με Βιβλιοθήκες και Αρχεία, και οι οποίες θα εδραιώνουν ένα επίπεδο συνεργασίας και εμπιστοσύνης. Στην συγκεκριμένη περίπτωση μια τέτοια συμφωνία θα έδινε εφόδια και σε κάποιον (όπως ο επιμελητής της έκθεσης) που δεν έχει μόνιμη σχέση εργασίας με τον φορέα και συνεπώς αυτό έχει μικρό αντίκτυπο στην αξιοπιστία του.

«... θα έπρεπε να υπάρχει μια δικτύωση διαφορετική, συν επίσης ότι θα έπρεπε να υπάρχει πρόβλεψη των καθυστερήσεων σε σχέση με τα υπόλοιπα

αρχεία, υπάρχει γραφειοκρατία σε σχέση με το να μπορείς να κάνεις αιτήσεις για να μπορέσεις να έχεις πρόσβαση σε κάποιο υλικό, που ήταν αρκετά δύσκολο.»

Και στις τρεις περιπτώσεις, οι συνεντευξιαζόμενοι θεώρησαν ότι η εμπειρική γνώση που έχουν αποκτήσει έχοντας πλέον εργαστεί σε αυτές τις εκθέσεις και το φεστιβάλ, τους έχει δώσει τα απαραίτητα εφόδια για το μέλλον και τον χειρισμό καταστάσεων που μην έχοντας αποκτήσει αυτή τη γνώση δεν θα μπορούσαν να έχουν προβλέψει. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι εργαζόμενοι στο Ι.Ε., αυτές οι προβλέψεις και εν τέλει βελτιώσεις γίνονται σε επίπεδο εκθεμάτων για την υλοποίηση της νέας διαδραστικής έκθεσης που θα αντικαταστήσει την παρούσα. Όπως αναφέρουν, τον τελευταίο καιρό, βρίσκονται σε συνεχή επικοινωνία με την εταιρία που θα κατασκευάσει τα νέα εκθέματα προκειμένου μέσω του διαλόγου, τα εκθέματα που θα δημιουργηθούν να είναι πιο αποτελεσματικά ως προς την επίτευξη του στόχου τους. Αυτός ο διάλογος που έχει ανοίξει, στηρίζεται στην πολυετή εμπειρία και γνώση που έχουν αποκτήσει οι εργαζόμενοι με τα εκθέματα.

«... βασικά αυτό ήταν το κυριότερο αίτημα, γιατί τώρα συζητάμε με κάποιους κατασκευαστές, κάποιες εταιρείες, αυτό ήταν από τα βασικά μας ζητήματα, το πρώτο ήταν να είναι ανθεκτικά τα εκθέματα, δηλαδή να μην αρχίζουν και σπάνε μετρά το πρώτο κοπάνημα που θα πέσει σίγουρα και το δεύτερο, και να γίνεται εύκολα update, να μπορεί δηλαδή ο δικός μας προγραμματιστής να επέμβει, ώστε μετά από λίγο καιρό να μην φαίνονται απαρχαιωμένα.»

Συνήθως, βάσει των μαρτυριών, το μεγαλύτερο και πιο δυσεπίλυτο πρόβλημα είναι εκείνο του χρηματικού κόστους της υλοποίησης εκθέσεων.

3. Συμπεράσματα

Ανακεφαλαιώνοντας, παρακάτω θα αναπτυχθούν τα ευρήματα της έρευνας, υπό το πρίσμα της Πολιτιστικής-Ιστορικής Θεωρίας της Δραστηριότητας (CHAT), σε μια προσπάθεια να ενσωματωθεί στην οργανωσιακή λειτουργία κατά την ανάπτυξη μιας έκθεσης. Συνεπώς θα αναλυθούν τα δίκτυα και οι σχέσεις των οργανισμών, τα δίκτυα και οι σχέσεις των ανθρώπων καθώς επίσης και η τεχνολογία ως μέσο διαμεσολάβησης των δράσεων των υποκειμένων προς την επίτευξη κάποιου στόχου.

Αρχικά, αναφορικά με τους οργανισμούς, στο σύστημα του Engeström (Βλ. Σχ. 3) οι οργανισμοί αποτελούν την κοινότητα μέσα στην οποία κοινωνικοποιούνται τα υποκείμενα (εργαζόμενοι) και των οποίων οι στόχοι συνήθως ταυτίζονται με εκείνους του οργανισμού, ενώ η επίτευξή τους διαμεσολαβείται από τα τεχνολογικά εργαλεία, τους κανόνες του οργανισμού, και τον καταμερισμό εργασίας. Όπως παρατηρούμε, ο ένας οργανισμός (ITE) διέπεται από ιεραρχικές δομές και ο καταμερισμός εργασίας είναι ευδιάκριτος και σχετικά αυστηρός μέχρι και το επίπεδο της ομάδας. Για το I.E., όπως διαπιστώνεται, το οργανόγραμμα δεν είναι σαφές, ούτε οι σχέσεις μέχρι το επίπεδο της ομάδας, ενώ στη SciCo, με εξαίρεση το ότι υπάρχει ένας σχετικά οριοθετημένος καταμερισμός εργασίας, η ομάδα η οποία την αποτελεί δεν διέπεται από κάθετες ιεραρχικές σχέσεις.

Στο επίπεδο συνεργασίας του με άλλους οργανισμούς παρατηρείται, ότι στη SciCo αλλά και στο I.E., η αναγκαιότητα σύζευξης με άλλους οργανισμούς, οποιαδήποτε μορφή και αν πάρει η σύζευξη, γίνεται εμφανής από την πληθώρα των συμφωνιών και την ανάδειξή τους. Και στις δύο περιπτώσεις γίνεται ξεκάθαρο πως, αν δεν υπήρχαν οι συνεργασίες αυτές, τότε η υλοποίηση του ASC, δεν θα ήταν εφικτή (χωρίς, δηλαδή, την παρουσία του Βρετανικού Συμβουλίου που προσφέρει και χρηματικούς αλλά και ανθρώπινους πόρους). Στην διαδραστική έκθεση E&T, είναι κατανοητό ότι χωρίς την παρουσία της Cite, η οποία κατασκευάζει και εγκαθιστά τα εκθέματα, η μορφή που έχει σήμερα η έκθεση θα μπορούσε να είναι πολύ διαφορετική, ή να μην υπάρχει ως τέτοια. Από την άλλη πλευρά, στο ITE, παρατηρείται το ίδιο πράγμα αλλά από την αντίστροφη κατεύθυνση. Δηλαδή, η μη ύπαρξη σχέσεων με οργανισμούς οι οποίοι θα μπορούσαν να συνεισφέρουν στην

υλοποίησή της έκθεσης δημιούργησε σκοπέλους που έπρεπε να υπερβεί το ίδιο το άτομο που επιμελήθηκε την έκθεση.

Για την οργάνωση των ομάδων, των υποκειμένων δηλαδή, που συμμετείχαν για στην ανάπτυξη και υλοποίηση των εκθέσεων παρατηρείται η έλλειψη κάθετων ιεραρχικών δομών. Στο ASC, η δομή οργάνωσης σε επίπεδο ομάδας έχει υιοθετηθεί για να είναι πιο εύκολος ο συντονισμός ανθρώπων, σε ένα περιβάλλον που απαιτεί οργάνωσης διότι ο μεγάλος αριθμός συμμετεχόντων δεν επιτρέπει την ύπαρξη οριζοντίων δομών, καθώς αυτές απαιτούν χρόνο εξοικείωσης με τα άλλα άτομα, κατανόηση του αντικειμένου, ικανότητα επίλυσης προβλημάτων από όλα τα μέλη κλπ. Αντίθετα, στην διαδραστική έκθεση E&T, οι σχέσεις είναι πιο ρευστές και δυναμικές και δεν υπάρχει σαφής καταμερισμός εργασίας, αφού όπως αναφέρθηκε όλοι ασχολούνται με όλα. Στην έκθεση που πραγματοποιήθηκε στην Εθνική Βιβλιοθήκη, ο άνθρωπος που επιμελήθηκε όλη την διαδικασία, από την αρχή μέχρι το τέλος, έκανε ξεκάθαρο πως αφενός είναι απαραίτητη η ύπαρξη μιας ομάδας και αφετέρου θεώρησε εξαιρετικής σημασίας την ανάγκη εκμάθησης και κατανόησης των διαδικασιών, είτε αυτές είναι τεχνικές είτε ακαδημαϊκές, γιατί με αυτόν τον τρόπο μπορεί να γίνει αντιληπτή η αξία μια διεργασίας στο συνολικό αποτέλεσμα. Την ίδια επισήμανση κάνουν και τα άτομα από την διαδραστική έκθεση, τα οποία θεωρούν ότι η ζύμωση ατόμων από διαφορετικά εμπειρικά και ακαδημαϊκά περιβάλλοντα, έχει να προσφέρει περισσότερο στη διαδικασία απ' ότι αν ο καταμερισμός ήταν σαφής και αυστηρός.

Αναφορικά με τον ρόλο της τεχνολογίας, που αξιοποιείται στην καθημερινότητα από την ομάδα που αναπτύσσει και υλοποιεί την εκάστοτε έκθεση, ως διαμεσολαβητικού εργαλείου, διαπιστώνεται ότι όσον αφορά στην επίτευξη των στόχων του οργανισμού, η χρήση της έχει έμμεσα αποτελέσματα ως προς αυτόν, ωστόσο έχουν άμεσα αποτελέσματα ως προς τον στόχο της ομάδας. Τα τεχνολογικά εργαλεία, όπως τα google docs και drive ή το dropbox και τα μέσα επεξεργασίας εικόνας και ήχου, συμβάλλουν στην επίτευξη του ευρύτερου στόχου του οργανισμού μέσα από την επίτευξη του στόχου της έκθεσης. Σε σχέση με την έκθεση του E.I και εκείνη της E.B. για την ολοκλήρωση της έκθεσης είχε καθοριστική σημασία η τεχνολογία που χρησιμοποιούσαν καθημερινά τα άτομα των εκθέσεων

αυτών, ενώ στο ASC η τεχνολογία που χρησιμοποιούσαν είχε κυρίως στόχο επικοινωνίας και συντονισμού των ομάδων.

Τέλος, οι αντιφάσεις, που εμφανίζονταν με τη μορφή προβλημάτων, τα οποία μπορούν να ομαδοποιηθούν σε τρεις κατηγορίες:

α) τα προβλήματα οικονομικής φύσεως, τα οποία είναι προβλήματα του ιδίου του φορέα, αλλά επηρεάζουν τη λειτουργία των ομάδων καθώς η μη ύπαρξη οικονομικών πόρων μπορεί να μειώσει σημαντικά των αριθμό των ατόμων με αποτέλεσμα τα άτομα τα οποία μένουν να επιφορτίζονται με περισσότερες αρμοδιότητες και υποχρεώσεις.

β) προβλήματα σε επίπεδο συνεργασίας και οργάνωσης των ομάδων, τα οποία στις τρεις περιπτώσεις που μελετώνται, επιλύονται είτε με την προσαρμογή του οργανογράμματος των ομάδων, στις περιπτώσεις όπου το μέγεθός της είναι μεγάλο, είτε με την ζύμωση των ατομικών και εμπειρικών παραστάσεων των ατόμων, πράγμα το οποίο απαιτεί βάθος χρόνου και είναι εφικτό σε μικρά συστήματα. Πρόβλημα επίσης θεωρείται η ανυπαρξία ομάδας, η οποία θα μπορούσε να προσφέρει γνώσεις και τεχνική υποστήριξη.

γ) τα προβλήματα σε επίπεδο συνεργασίας οργανισμών, τα οποία διευθετούνται με την σύναψη διμερών συμφωνιών με αμοιβαία οφέλη και μέσα από τα οποία μπορεί αν προκύψει η εδραίωση νέων στόχων (Βλ. Σχ. 3)

Βασικός περιορισμός της συγκεκριμένης μελέτης είναι το γεγονός ότι αυτού του είδους τα συστήματα που βασίζονται στην εδραίωση δικτύων συνεργασίας και επικοινωνίας, είτε σε επίπεδο οργανισμών, είτε σε επίπεδο υποκειμένων που δρουν εντός του οργανισμού, επειδή έχουν την μορφή κοινωνικών δικτύων απαιτούν την μελέτη σε βάθος χρόνου.

Ευελπιστώ πως η συγκεκριμένη μελέτη, θα αποτελέσει έναυσμα για την περεταίρω διερεύνηση των δικτύων αυτών, με σκοπό την κατανόησή τους ως κοινωνικών υποκειμένων, δίνοντας εφόδια για την κατανόηση και εξέλιξη της οργανωσιακής πρακτικής και παράλληλα τον ρόλο των διαμεσολαβητικών πολιτισμικών εργαλείων κατά την προσπάθεια επίτευξης στόχων.

Βιβλιογραφία

- Babbie, E., 2011, *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα*, μτφρ. Γιάννης Βογιατζής, επιμ. Κώστας Ζαφειρόπουλος, Αθήνα: Κριτική
- Κυριαζή, Ν., 2011, (ζ' έκδοση), *Η κοινωνιολογική έρευνα: κριτική επισκόπηση των μεθόδων και τεχνικών*, Αθήνα: Πεδίο
- Mason, J., 2003, *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*, μτφρ. Ελένη Δημητριάδου, επιμ. Νότα Κυριαζή, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Macdonald, Sh., 2002, *Materializing Culture: Behind the scenes at the Science Museum*, Oxford, Berg.
- Dallas, C., 2007, An agency-oriented approach to digital curation theory and practice. In International Cultural Heritage Informatics Meeting (ICHIM07): Proceedings, J. Trant and D. Bearman (eds). Toronto: Archives & Museum Informatics.
- Engeström, Y. 2004, "New forms of learning in co-configuration work", *Journal of Workplace Learning*, 16: 1-2, 11 – 21.
- Engeström, Y. et al. (eds), 1999, *Perspectives on Activity Theory*, Cambridge University Press.
- Engeström, Y., 2000, Activity theory as a framework for analyzing and redesigning work. *Ergonomics*, 43(7), 960–974. Retrieved from http://www2.sims.berkeley.edu/academics/courses/is290-3/s05/papers/Activity_theory_as_a_framework_for_analyzing_and_redesigning_work.pdf
- Σταμούλης, Ε. και Πλακίτση, Κ., 2011, Η θεωρία της δραστηριότητας ως πλαίσιο για τον σχεδιασμό δραστηριοτήτων στον υπολογιστή για τη διδασκαλία εννοιών των φυσικών επιστημών
- Benardou, A., Constantopoulos, P., & Dallas, C., 2013, An approach to analyzing working practices of research communities in the humanities. *International Journal of Humanities and Arts Computing*, 7(1-2), 105–127. <http://doi.org/10.3366/ijhac.2013.0084>
- Bogler, E., 2013, *Museum Exhibition Planning and Design*, Altamira Press.

- Bedny, G. Z., & Harris, S. R., 2005, The systemic-structural theory of activity: applications to the study of human work. *Mind, Culture, and Activity*, 12(2), 128–147. http://doi.org/10.1207/s15327884mca1202_4
- Blackler, F., 2009, Cultural-historical activity theory and organization studies, in *Learning and Expanding with Activity Theory*, 19–39. Retrieved from <http://www.google.com/books?hl=en&lr=&id=pyY5EusnjBcC&oi=fnd&pg=PA19&dq=%22scholarly+work%22+%22activity+theory%22&ots=KROYIxnJww&sig=86rt0SeCmZkfdLHLbtD3KO7AonU>
- Blackler et al., 2000, “Organizing processes in complex activity networks”, *Organization Articles*, 7:2, 277-300
- Nardi, B. A., 1996, *Studying context: A comparison of activity theory, situated action models, and distributed cognition*. In B. A. Nardi (Ed.), *Context and consciousness: Activity theory and human-computer interaction* (pp. 69–102).
- Hooper-Greenhill, E. 2006, Το Μουσείο και οι Πρόδρομοί του, Αθήνα, ΠΙΟΠ.
- Ιωσηφίδης, Θ. 2003, Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες, Αθήνα, Κριτική.
- Ανυφανή, Γ., 2009, Το επιστημονικό και τεχνολογικό μουσείο ως «κείμενο»: Εκπαιδευτική και επικοινωνιακή ανάλυση. Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή, Κόρινθος: Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.
- Κολιόπουλος, Δ., 2004, «Το σύγχρονο μουσείο φυσικών επιστημών» στο Κολιόπουλος, Δ., 2004, *Η Διδακτική Προσέγγιση του Μουσείου Φυσικών Επιστημών*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 87-107
- Δημόπουλος, Κ. & Καφετζής, Ι., 2014, Τα Μουσεία των Φυσικών Επιστημών και της Τεχνολογίας στην Ελλάδα: Προς τη συγκρότηση ενός δικτύου μη τυπικής εκπαίδευσης. *Θέματα Επιστημών και Τεχνολογίας στην Εκπαίδευση*, 7:1-2, 25-40.
- Μούλιου, Μ. και Μπούνια, Α., 1999, «Μουσειακές εκ-θέσεις. Ερμηνευτικές προσεγγίσεις στη μουσειακή θεωρία και πρακτική», *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 70, 53-58
- Γκαζή, Α. 2004, «Μουσεία για τον 21^ο αιώνα», *Τετράδια Μουσειολογίας* 1, 3-12.
- Caulton, T., 1998, *Hands-On Exhibitions: Interactive Museums and Science Centers*, London, Routledge.

- Hajer Kéfi & Jessie Pallud, 2011, “The role of technologies in cultural mediation in museums: an Actor-Network Theory view applied in France”, *Museum Management and Curatorship*, 26:3, 273-289
- Kavanagh Gaynor, 1999, Μουσεία: Η λειτουργία τους με επαγγελματικό τρόπο, *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 71, 38-40.
- Pedretti, E., 2002, T. Kuhn Meets T. Rex: Critical Conversations and New Directions in Science Centres and Science Museums, *Studies in Science Education*, 37:1, 1-41.
- Eco, U., 1992, Πολιτιστικά Κοιτάσματα, εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.
- Rückriem, G., 2009, Digital Technology and Mediation: A Challenge to Activity Theory, in Sannino, A. et al (eds), 2009, *Learning and Expanding with Activity Theory*, Cambridge University Press, 88-111.
- Foot, K., 2001, Cultural-Historical Activity Theory as Practical Theory: Illuminating the Development of a Conflict Monitoring Network, *Communication Theory*, 11:1, 56-83
- Οδηγός Εφαρμογής Δράσης «Αναπτυξιακές Προτάσεις Ερευνητικών Φορεων-ΚΡΗΠΙΣ», 2012,
https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwic29Hj2evMAhXFPRoKHfApCrsQFggbMAA&url=http%3A%2F%2Fepan2.antonistatikotita.gr%2Fuploads%255Codhgoss_efarmoghs.doc&usg=AFQjCENYxRLUOFqTeOjn8LDw3rfXr_8Vg&cad=rja
- Προκήρυξη θέσης βοηθού Ερευνητή
<http://www.iacm.forth.gr/docs/press/Elistokaino28-05-2013.pdf>
- Προκήρυξη θέσης Μεταδιδακτορικού Ερευνητή για το έργο “ΕΛΙΣΤΟΚΑΙΝΟ”:
<http://www.iacm.forth.gr/docs/press/ElistokainoKiki180413.pdf>
- Τρούλη, Σ., Η περίπτωση των πανεπιστημιακών μουσείων στην Ελλάδα από την ίδρυσή τους, το 1837 έως το 1974.
<http://www.eriande.elemedu.upatras.gr/eriande/synedria/synedrio4/praktika1/trouli.htm>
- Μούλιου, Μ., 2014, Τα μουσεία και η μουσειολογία στη σύγχρονη κοινωνία. Νέες προκλήσεις, νέες σχέσεις (Μέρος Δ')

<http://www.archaiologia.gr/blog/2014/09/01/%CF%84%CE%B1->

[%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%AF%CE%B1-](#)

[%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-](#)

[%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%B9%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE](#)

[E%B3%CE%AF%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%B7-](#)

[%CF%83%CF%8D%CE%B3%CF%87-5/](#)

- Αστικός Κώδικας, <http://www.poes.gr/images%5Cnomoi%5Ckodikes-kanonismoi%5Castikoskodikas.pdf>
- Ιστότοπος Γενικής Γραμματείας Έρευνας και Τεχνολογίας – Αναπτυξιακά Προγράμματα Ερευνητικών Κέντρων
http://www.gsrt.gr/central.aspx?sld=106I437I1172I646I437995&olID=671&neID=673&neTa=1_270_1&nclD=0&neHC=0&tbid=0&lrID=2&oldUIID=aI671I0I106I437I1172I0I2&actionID=load&JScript=1
- Ιστότοπος Ιδρύματος Τεχνολογικών Ερευνών
http://www.forth.gr/index_main.php?c=2&l=g